

Česká zemědělská univerzita v Praze

Provozně ekonomická fakulta

Katedra humanitních věd

Diplomová práce

**Změny systému státní sociální podpory v ČR –
zmírňování nebo reprodukce chudoby?**

Bc. Markéta Brzobohatá

© 2012 ČZU v Praze

!!!

**Místo této strany vložíte zadání diplomové práce.
(Do jedné vazby originál a do druhé kopii)**

!!!

Čestné prohlášení

Prohlašuji, že svou diplomovou práci "Změny systému státní sociální podpory v ČR – zmírňování nebo reprodukce chudoby?" jsem vypracovala samostatně pod vedením vedoucího diplomové práce a s použitím odborné literatury a dalších informačních zdrojů, které jsou citovány v práci a uvedeny v seznamu literatury na konci práce. Jako autorka uvedené diplomové práce dále prohlašuji, že jsem v souvislosti s jejím vytvořením neporušila autorská práva třetích osob.

V Praze, dne 22. 11. 2012

Bc. Markéta Brzobohatá, v. r.

Poděkování

Ráda bych touto cestou poděkovala vedoucí práce Ing. Evě Kučerové za pochopení, vstřícné vedení a cenné rady při zpracování téma diplomové práce.

Změny systému státní sociální podpory v ČR – zmírňování nebo reprodukce chudoby?

The Change of the Social Support System in the Czech Republic – Poverty Reduction or Poverty Reproduction?

Souhrn

Ve své diplomové práci na téma „Změny systému státní sociální podpory v ČR – zmírňování nebo reprodukce chudoby?“ jsem si nejprve vymezila metodiku práce, a po té jsem se zaměřila na charakteristiku problematiky a vymezení sociální politiky, nerovnosti, chudoby a sociálního vyloučení, systému státní sociální podpory a pomoci v hmotné nouzi. Po vytyčení zásadních oblastí zájmu jsem provedla terénní šetření sběrem kvantitativních dat prostřednictvím anketního lístku v sociálně vyloučené lokalitě. Hlavním zájmem bylo zjištění způsobu života konkrétních rodin, jejich problémů a jak nahlíží na změny, které nastaly ve vyplácení dávek státní sociální podpory a pomoci v hmotné nouzi. Pro zhodnocení situace optikou sociálně vyloučených osob jsem využila souhrnu kvalifikovaných dat ze šetření konkrétně vybraných rodin, které probíhalo pomocí semistandardizovaného rozhovoru a pozorování. V závěru práce jsem získané údaje zpracovala a shrnula do závěrů se zaměřením na dopady pro sociálně vyloučené osoby a zhodnotila jsem situaci po legislativních změnách v roce 2011 a 2012 v oblasti státní sociální podpory a pomoci v hmotné nouzi.

Summary

In my diploma thesis entitled „The Change of the Social Support System in the Czech Republic – Poverty Reduction or Poverty Reproduction?“ I first defined the methodology and then I focused on the characteristics of the whole issue and definition of terms about social policy, inequality, poverty, social exclusion, social support and assistance in material need. After setting out the areas of interests, I conducted the external research by collecting quantitative data of public inquiry ticket in socially excluded localities to find living conditions of socially excluded families, their problems associated with payment of state social support and assistance in material poverty. For the assessment of the situation through the lens of socially excluded people I involved to use a data from qualified public enquire from specifically selected families. Finally I compiled the data and summarized the focusing on the implications for socially excluded people and I took stock of the situation after the legislative changes in 2011 and 2012 in the area of social support and assistance in material need.

Klíčová slova: chudoba, nerovnost, welfare state, sociální stát, sociální politika, státní sociální podpora, pomoc v hmotné nouzi, sociální vyloučení, dávky

Keywords: poverty, inequality, welfare state, social policy, social support, assistance in material poverty, social exclusion, benefits

1	ÚVOD	10
2	CÍL PRÁCE A METODIKA	12
3	OBEČNÁ CHARAKTERISTIKA PROBLEMATIKY	14
3.1	SOCIÁLNÍ POLITIKA.....	14
3.1.1	Objekty a subjekty sociální politiky.....	15
3.1.2	Principy sociální politiky	16
3.1.3	Funkce a nástroje sociální politiky.....	17
3.2	WELFARE STATE – SOCIÁLNÍ STÁT	18
3.3	NEROVNOST	20
3.3.1	Příjmová nerovnost, nerovnost bohatství.....	20
3.3.2	Nerovnost ve spotřebě a životním stylu	21
3.3.3	Statusová nerovnost – symbolické vyjádření.....	22
3.3.4	Nerovnost ve schopnostech, vzdělání a v přístupu ke vzdělání	22
3.3.5	Nerovnost na trhu práce	23
3.3.6	Nerovnost životních podmínek	24
3.3.7	Nerovnost a chudoba.....	24
3.4	CHUDOBA A SOCIÁLNÍ VYLOUČENÍ	25
3.4.1	Chudoba	25
3.4.2	Koncepty chudoby	26
3.4.3	Stará a nová chudoba	27
3.4.4	Sociální vyloučení.....	28
3.5	SOCIÁLNĚ VYLOUČENÉ LOKALITY	30
3.5.1	Sociálně vyloučená romská lokalita.....	34
3.5.2	Sociální vyloučení a chudoba.....	35
3.6	SYSTEM STÁTNÍ SOCIÁLNÍ PODPORY	35
3.7	SYSTEM POMOCI V HMOTNÉ NOUZI	37
3.8	ZMĚNY VE STÁTNÍ SOCIÁLNÍ PODPOŘE A V POMOCI V HMOTNÉ NOUZI....	41
3.8.1	Změna k 1. 1. 2011.....	41
3.8.2	Sociální reforma 1. 1. 2012.....	43
3.8.3	Vývoj výdajů na dávky státní sociální podpory a pomoci v hmotné nouzi.....	48
3.9	SHRNUTÍ	51

4	CHARAKTERISTIKA PROSTŘEDÍ	54
4.1	Charakteristika sociálně vyloučených lokalit v Ústí nad Labem	54
4.2	Popis lokality Krásné Březno v Ústí nad Labem	58
5	ŠETŘENÍ V TERÉNU.....	60
5.1	Anketní šetření – Subjektivní míra chudoby osob pobírajících dávky státní sociální podpory a pomoci v hmotné nouzi.....	60
5.2	Kvalitativní šetření – semistandardizovaný rozhovor a pozorování	61
5.2.1	Popis vybraných rodin.....	62
6	ZHODNOCENÍ VÝSLEDKŮ.....	68
6.1	Výsledky anketního šetření – Subjektivní míra chudoby osob pobírajících dávky státní sociální podpory a pomoci v hmotné nouzi	68
6.2	Shrnutí anketního šetření.....	74
6.3	Výsledky kvalitativního šetření – Subjektivní míra chudoby osob pobírajících dávky státní sociální podpory a pomoci v hmotné nouzi.....	76
6.4	Shrnutí kvalitativního šetření	83
7	DISKUZE.....	86
8	ZÁVĚR.....	88
9	SEZNAM POUŽITÝCH ZDROJŮ	91
10	SEZNAM PŘÍLOH.....	94
	Příloha č. 1 – Anonymní anketní šetření.....	94
	Příloha č. 2 – Záznamový arch k rozhovoru	94

Seznam grafů:

Graf č. 1 - Čerpání prostředků Rodičovského příspěvku podle variant.....	42
Graf. č. 2 - Životní minimum v roce 2011 a 2012.....	46
Graf. č. 3 - Změna ve výdajích dávek pomoci v hmotné nouzi.....	49
Graf. č. 4 - Změna ve výdajích dávek státní sociální podpory.....	50
Graf č. 6 - Kolik dětí žije s Vámi ve Vaší domácnosti?.....	69
Graf č. 7 - Jakou formu má Vaše bydlení?.....	70
Graf č. 9 - Jaká je kvalita Vašeho bydlení?.....	71
Graf č. 10 - Jaké pobíráte dávky pomoci v hmotné nouzi?.....	72
Graf č. 11 - Jaké pobíráte dávky státní sociální podpory?.....	73

Seznam tabulek:

Tabulka č. 1 - Výměra rodičovského příspěvku (RoP).....	42
Tabulka č. 2 - Životní minimum v roce 2011 a 2012.....	45
Tabulka č. 3 - Vývoj výdajů dávkových systémů MPSV.....	48

Seznam obrázků:

Obrázek č. 1 - Mapa sociálně vyloučené lokality v Ústí nad Labem.....	55
---	----

1 ÚVOD

Tématem mojí diplomové práce jsou „Změny systému státní sociální podpory v ČR – zmírňování nebo reprodukce chudoby?“ se zaměřením na zkoumanou lokalitu v Krásném Březně v Ústí nad Labem.

Důvodem pro zvolení tématu je moje více než dvouletá praxe terénní sociální pracovnice pro nestátní neziskovou organizaci Člověk v tísni, o. p. s., v sociálně vyloučené lokalitě Krásné Březno, Neštětice a Mojžíř v Ústí nad Labem. Svůj zájem jsem zaměřila na sociálně vyloučenou lokalitu Krásné Březno v Ústí nad Labem.

Během svého působení jako terénní sociální pracovnice jsem měla mnohokrát příležitost setkat se s lidmi, kteří se ocitli v problémové sociální situaci, ve špatném psychickém nebo fyzickém stavu, žijících pod hranicí životního standardu, který je pro naši společnost považován za minimální. S problematikou sociálního vyloučení, chudoby, s jejími důsledky a možnostmi řešení se každodenně setkávám.

Primárním důsledkem chudoby a nízkých příjmů je sociální vyloučení, ke kterému přispívají i další faktory, ovlivňující život jedince, jako jsou diskriminace, nízké vzdělání nebo špatné životní podmínky. Jedinec se adaptuje na sociální vyloučení např. důrazem na přítomnost, neschopností plánovat budoucnost, zažívá pocity beznaděje a bezmocnosti nad tím, že není schopen ovlivnit vlastní sociální situaci.

Nejohroženějšími skupinami jsou lidé s nízkým vzděláním, dlouhodobě nezaměstnaní, lidé se zdravotním postižením nebo závislostí, osamělí důchodci, příslušníci různých menšin.

Pro jedince znamená život v chudobě převážně materiální a sociální deprivace. Trvale neuspokojuje svoje základní životní potřeby, trvale žije v deprivovaném sociálním prostředí. Z tohoto důvodu se snižují jeho schopnosti získat a udržet si pracovní uplatnění, dochází ke zhoršování jeho zdravotního stavu. Sociálně problematické situace pomáhá stát zvládnout jedincům nebo rodinám prostřednictvím systému státní sociální podpory.

Dalším z opatření, kterým bojuje Česká republika se sociálním vyloučením je systém pomoci v hmotné nouzi. Tento systém je formou pomoci osobám s nedostatečnými příjmy, motivující tyto osoby k aktivní snaze zajistit si prostředky k uspokojení životních potřeb.

V roce 2011 a 2012 proběhly legislativní změny týkající nástrojů sociální politiky, a to státní sociální podpory a pomoci v hmotné nouzi. Tyto změny přispěly ke snížení ročních výdajů na poskytování dávek. Zároveň došlo ke zvýšení počtu domácností žijících na hranicích životního minima a chudoby.

Tématem státní sociální podpory a pomoci v hmotné nouzi se zabývám v profesním životě již několik let. Toto téma je velice aktuální, neustále se vyvíjí, tudíž jsem pro přehlednost zpracovala do této diplomové práce také změny, které nastaly po právní úpravě s platností od 1. 1. 2012.

2 CÍL PRÁCE A METODIKA

Cílem práce je zhodnotit současný stav možností využití a využívání nástroje sociální politiky, konkrétně dávek státní sociální podpory s oporou novelizovaného zákona o Státní sociální podpoře č. 117/1995 Sb. k 1. 1. 2011. Východiskem práce bude fenomén chudoby v souvislosti s jejím zmírňováním, anebo prohlubováním v konkrétní lokalitě Krásné Březno v Ústí nad Labem.

Pro zhodnocení možností využívání systému státní sociální podpory bude diplomová práce sledovat situaci chudoby a její možná řešení prostřednictvím daného systému optikou sociálně slabých rodin.

V praktické části práce bude využita technika studia dokumentů a dotazování, konkrétně analýza příjmů s ohledem na zdroje systému státní sociální podpory a institutu hmotné nouze a návazně subjektivně zhodnocená míra chudoby (relativní zchudnutí po změně příslušných pravidel SSP) dle dat získaných semistandardizovaných rozhovorů a pozorování.

Získané údaje budou zpracovány do výstupů, které budou následně interpretovány a zhodnoceny v diskusi.

Metodický postup při zpracování diplomové práce vychází z teoretického ukotvení problematiky prostřednictvím literárních rešerší. Téma chudoby, sociálního vyloučení a nerovnosti je velmi aktuálním tématem, kterým se zabývá řada autorů. V poslední době s realizováním legislativních změn toto téma nabývá na aktuálnosti.

Hlavní oblastí mého zájmu je z oblasti sociální politiky téma chudoby a nerovnosti, kterým se věnuji v další části, konkrétně otázce nerovnosti a jejím typům, které ovlivňují život jedince ve společnosti. Zároveň se zabývám chudobou a sociálním vyloučením, koncepty chudoby a jejími dopady na jedince ve společnosti.

Otázka sociálního vyloučení je v lokalitě, na kterou je zaměřena moje pozornost v této práci, velmi aktuální. V Ústí nad Labem existuje několik lokalit, ve kterých žijí sociálně vyloučení nebo sociálním vyloučením ohrožení lidé.

Specifickým nástrojem sociální politiky je státní sociální podpora a pomoc v hmotné nouzi. V posledních několika letech došlo k několika více či méně výrazným změnám, kterým je věnována samostatná kapitola.

Pro získání výchozích informací ze života lidí v sociálně vyloučené lokalitě Krásné Březno jsem si zvolila kvantitativní šetření – anketní šetření. Získané informace budou použity jako výchozí a doplňkové ke zpracování kvalitativního výzkumu. Z jednoduchého šetření budou získány obecnější informace, ohledně životních podmínek osob a rodin žijících v sociálně vyloučené lokalitě, jejich subjektivního vnímání chudoby, způsobu bydlení, příjmy a výdaje.

Po kvantitativním šetření v terénu proběhne kvalitativní šetření v konkrétních rodinách žijících v sociálně vyloučené lokalitě Krásné Březno v Ústí nad Labem. Hlavní oblastí zájmu je zjištění životních podmínek rodin, jaké problémy je v souvislosti s dávkami trápí, jak nahlíží na změny, které nastaly ve vyplácení dávek státní sociální podpory a pomoci v hmotné nouzi a co to pro ně znamenalo, z jejich úhlu pohledu, v jejich interpretaci.

V poslední části práce se prakticky věnuji analýze příjmů a dopadu změn systému státní sociální podpory a pomoci v hmotné nouzi u konkrétních rodin, jejich podmínkám života, čerpání sociálních dávek a aktuálním problémům souvisejících s jejich životní situací. V této části jsou zpracované zjištěné informace, které zhodnocuji a interpretuji v diskusi.

Kvalitativní šetření jsem doplnila studiem dokumentů, které souvisejí s danou problematikou, zejména studium zákonů, tiskových zpráv, konkrétních materiálů poskytnutých zkoumanými rodinami, jako jsou nájemní smlouvy, rozhodnutí a oznámení o dávkách státní sociální podpory a pomoci v hmotné nouzi, jednorázové platební příkazy, soudní rozhodnutí, další předložené písemnosti.

V závěru práce jsem získané údaje zpracovala a shrnula do závěrů se zaměřením na dopady pro sociálně vyloučené osoby a zhodnotila jsem situaci po legislativních změnách v roce 2011 a 2012 v oblasti státní sociální podpory a pomoci v hmotné nouzi.

3 OBECNÁ CHARAKTERISTIKA PROBLEMATIKY

3.1 SOCIÁLNÍ POLITIKA

Sociální politika je velmi široký pojem, pro který existuje mnoho různých definic. Sociální politika je vždy součástí určitého společenského celku. Sociální politika, její cíle, funkce, nástroje jsou utvářeny v souladu s dalšími sférami společnosti (ekonomické, sociální, ekologické, vědeckotechnické, politické, existenčním aj.) Na její formování a realizaci mají vliv také normy ekonomické, politické, mravní a další jiné normy.

Názor na sociální politiku souvisí s vnímáním samotného pojmu sociální. Ten je obvykle chápán ve třech významových rovinách, závislých na šíři záběru:

- V nejširším slova smyslu, tj. sociální jako společenský.
- V užším slova smyslu, tj. sociální jako snaha směřující ke zdokonalování životních podmínek lidí.
- V nejužším slova smyslu, tj. spíše ve smyslu řešení nepříznivých nebo nouzových sociálních situací.

Z hlediska přístupu sociální politiky, který volí k řešení problémů, se rozděluje na aktivní a pasivní. Cílem aktivní sociální politiky je prevence, tzn. předcházení vzniku sociálních problémů přijímáním sociálních opatření. Těmito opatřeními se rozumí např. změny a úpravy samostatného sociálního systému, pravidel jeho fungování. Naopak pasivní sociální politika řeší již vzniklé sociální problémy.¹

V literatuře se můžeme setkat s různým vymezením sociální politiky. Např.:

- V Sociologickém slovníku je sociální politika chápána jako souhrn opatření příslušných institucí (státu, odborů) směřující v souladu s převládajícími hodnotovými představami ke zlepšení ekonomických a sociálních podmínek²
- Potůček sociální politiku vnímá jako praktickou aktivitu, která formuje vztah jedinců a sociálních podmínek jejich života. Každý je nějak účasten sociální

¹ KREBS, V., *Sociální politika*, s. 16-17

² JANDOUREK, J., *Sociologický slovník*

politiky, nějakým způsobem ji spoluutváří, ať už jde o něj samého, o život jeho rodiny, o život společenství. Zároveň je však každý vystaven sociálním podmínkám, které nemá ve své moci, které jsou pro něj jistou objektivní daností, něčím vnějším.³

- Podle Krebse lze obecně sociální politiku definovat jako politiku, která se primárně orientuje k člověku, k rozvoji a kultivaci jeho životních podmínek, dispozic, k rozvoji jeho osobnosti a kvality života. Pro účely státní sociální politiky lze cíle charakterizovat jako žádoucí, chtěné stavy sociálního systému (sféry, reality) v budoucnosti. Vždy jde o určitý soubor cílů, kterými je naplňován cíl obecný, tj. rozvoj člověk, způsob jeho života, jeho dispozic a tvůrčích sil.⁴

Sociální politika zpravidla zahrnuje politiku sociálního zabezpečení včetně sociálních služeb, rodinnou politiku, bytovou politiku, zejména její sociální aspekty, zdravotní politiku, politiku zaměstnanosti a vzdělávací politiku. Všechna vymezení sociální politiky mají jeden společný cíl, a tím je sociální spravedlnost. Obecným cílem sociální politiky je zajištění přijatelných životních podmínek a rovných příležitostí pro všechny. Záměrem by mělo být na jedné straně cílevědomé zlepšení základních podmínek obyvatelstva jako celku, s přihlédnutím k zabezpečení sociálního bezpečí člověka a jeho sociální suverenity, a na druhou stranu omezování sociální závislosti a ohrožení.

3.1.1 Objekty a subjekty sociální politiky

Sociální politika je realizována a uplatňována prostřednictvím jejich objektů a subjektů.

Objektem sociální politiky rozumíme buď všechny obyvatele daného státu, určité skupiny lidí, anebo jednotlivce. Jsou to ti, pro které jsou opatření sociální politiky určena a na které je zaměřena její pozornost. Objekty sociální politiky mohou být podle potřeby a povahy jednotlivých opatření strukturovány – např. z hlediska věku, pohlaví, vzdělání, příjmů a další. Pozornost sociální politiky je zaměřena k jedinci jako lidské osobnosti,

³ POTŮČEK, M., *Sociální politika*, s. 30

⁴ KREBS, V., *Sociální politika*, s. 32

s přihlédnutím k jeho jedinečným vlastnostem, schopnostem, zájmům, potřebám, dispozicím apod.

Sociální politika je realizována různými *subjekty*, které za ni nesou odpovědnost. Tuto odpovědnost nesou i před objekty sociální politiky. Rozhodujícím subjektem sociální politiky je stát a jeho orgány, který určuje její pojetí, obsah, cíle a úkoly v daném časovém období. Dalšími subjekty, které se podílejí na utváření a realizaci sociální politiky jsou zaměstnavatelé, zaměstnavatelské, zaměstnanecké a odborové orgány, obce, jejich orgány a instituce, občanské iniciativy, církve, nestátní neziskové organizace, fyzické a právnické osoby působící v sociální oblasti a další.

3.1.2 Principy sociální politiky

Typické a nejvýznamnější principy sociální politiky vychází z myšlenkových postupů, tzv. sociálně politických doktrín, jako je např. liberalismus, křesťanské sociální učení a demokratický socializmus.

Jsou to:

- *Princip sociální spravedlnosti*

Tento princip představuje klíčový princip sociální politiky. Z právního hlediska lze sociální spravedlnost chápat jako souhrn právních norem a zásad, které jsou pro všechny stejné. Ze sociálního hlediska lze tento princip vymezit pravidly, podle nichž jsou ve společnosti rozdělovány příjmy a bohatství, a také životní příležitosti a předpoklady mezi jednotlivé občany, popřípadě skupiny. Sociální spravedlnost je vnímána primárně s úsilím jednotlivce, který využívá svých sil k realizaci vlastních zájmů. Uplatňuje se také ve vůli pomoci slabým a potřebným občanům.

- *Princip sociální solidarity*

Tento princip vychází z předpokladu, že člověk je společenská bytost, která je celou svou existencí závislá nejen na druhých, ale také na společnosti jako celku. Sociální solidarita je vyjádřena lidským porozuměním a pospolitostí, vzájemnou soudržností a odpovědností.

- *Princip subsidiarity*

Tento princip vychází ze zásady poskytovat sociální pomoc potřebným na nejnižší možné úrovni. Předpokládá se, pokud si jedinec nemůže pomoci sám, že mu pomohou jeho rodinní příslušníci. V případě, že situaci rodina nezvládne, mohou pomoci sousedé, obec nebo nevládní organizace. Teprve selžou-li všechny tyto formy pomoci, je řada na státu a jeho institucích.

- *Princip participace*

Tento princip a jeho naplňování představuje postupný dlouhodobější proces. Jedná se o přechod člověka jako převážně objektu sociální politiky k člověku plnoprávnému, odpovědnému a respektovanému subjektu. Jedinec se aktivně podílí na tvorbě sociálně politických opatření a zároveň spolurozhoduje o jejich realizaci.⁵

3.1.3 Funkce a nástroje sociální politiky

Sociální politika plní řadu funkcí, které mohou být různě členěny. Působí na jedince či sociální skupiny, zároveň mají jistý vliv i na společnost jako celku. Úkolem státu je harmonizace těchto funkcí a jejich účinků v praxi sociální politiky.

Nejčastěji jsou uváděny tyto funkce:

- *Ochranná*

Jedná se o historicky nejstarší funkci, zabývající se řešením již vzniklých sociálních událostí, kdy dochází ke znevýhodnění jedince či sociální skupiny vůči ostatním. Jde o zmírnění nebo odstranění důsledků určitých sociálních událostí.

- *Rozdělovací a přerozdělovací*

Je jednou z nejsložitějších a nejvýznamnějších funkcí, která se zaměřuje nejen na rozdělování důchodů, ale i životních šancí. Určuje podíl jednotlivce, popřípadě sociálních skupin, na výsledku ekonomické činnosti a společenském bohatství. V podstatě řeší co, jak, komu, za co a podle čeho rozdělovat. Přerozdělovací funkce se nejčastěji uskutečňuje

⁵ KREBS, V., *Sociální politika*, s. 35 - 47

prostřednictvím daní a transferů. Přerozdělováním dochází ke zmírnění výchozího nerovného postavení lidí v takové míře, která je pro společnost žádoucí.

- *Homogenizační*

Je považována za relativně novou funkci, která má směřovat ke zmírňování sociálních rozdílů jedinců a sociálních skupin a k odstranění neodůvodněných rozdílů mezi lidmi. Je úzce spojena s předchozí funkcí.

- *Stimulační*

Cílem této funkce je podpora, podněcování a vyvolávání žádoucího sociálního jednání jedinců, anebo sociálních skupin. Představuje opatření sociální politiky, která mají vliv na pracovní výkonnost a produktivitu, zejména v oblasti vzdělávací politiky, politiky zaměstnanosti, zdravotní politiky.

- *Preventivní*

Posláním této funkce je předcházení škodám na životě a zdraví, dále nepříznivým sociálním situacím, jako např. chudoba, nezaměstnanost, zdravotní poškození aj.⁶

3.2 WELFARE STATE – SOCIÁLNÍ STÁT

Pojem Welfare state patří ke klíčovým pojmům teorie sociální politiky. Do češtiny se převádí velice obtížně. Můžeme se setkat s označením stát všeobecného blahobytu, stát veřejných sociálních služeb, asistenční stát, sociální stát aj.

V dnešní naučné literatuře i publicistice se běžně nepřekládá a používá se anglické označení Welfare state.

Podle Spiekera můžeme sociální stát chápat v užším nebo širším pojetí. V užším smyslu se sociální stát snaží svým občanům poskytovat ochranu před příjmovými riziky, které vznikají z důvodu nemoci, invalidity, stáří nebo nezaměstnanosti.

⁶ KREBS, V., *Sociální politika*, s. 48 - 56

V širším smyslu se sociální stát snaží zabezpečovat nejen sociální jistotu, ale i sociální spravedlnost, společenskou integraci a individuální svobodu. Z širšího hlediska patří k základním úkolům sociálního státu také podpora rodin s dětmi, materiální podpora těm, kteří se dostali bez svého zavinění do nouzové situace, dále podpora lidí, kteří žijí pod úrovní státem stanoveného životního minima, vytváření pracovních podmínek ochraňujících lidskou důstojnost a užívání politických nástrojů trhu práce ke zmírnění nezaměstnanosti.⁷

Krebs pro Welfare state užívá pojem stát blahobytu, který podle něj bývá nejčastěji charakterizován jako stát, který se výrazně angažuje a má v sociální oblasti významné obvykle monopolní postavení, přebírá na sebe ve značné míře sociální jistění obyvatel a kontroluje tak značnou část prostoru pro sociální jednání lidí.

Stát má vytvořen rozsáhlý a jednotný systém sociálního zabezpečení a značný rozsah služeb poskytovaných zdarma nebo za ceny neodpovídající hodnotě, vyznačuje se vysokou mírou redistribuce, je neobyčejně náročný na ekonomické zdroje, vede k centralizaci, byrokratizaci a anonymitě.⁸

Podstatou státu blahobytu je přerozdělování, to znamená znovu prostřednictvím sociální politiky přerozdělit to, co již bylo prvotně rozděleno trhem. Cílem tohoto přerozdělování je vyrovnávání šancí při vstupu do života, vytváření rovných podmínek a předpokladů pro zajištění odpovídajícího životního standardu pro všechny občany, zabezpečování podmínek pro stabilitu a prosperitu společnosti.

⁷ SPIEKER, M., *Sociální stát a jeho krize*, s. 5

⁸ KREBS, V., *Sociální politika*, s. 74

3.3 NEROVNOST

Podle Mareše můžeme definovat několik typů nerovnosti⁹, které ovlivňují život jedince ve společnosti. Ukotvením těchto nerovností můžeme pochopit, jaké faktory ovlivňují postavení jedince ve společnosti, jeho chování a jednání.

- *Příjmová nerovnost, nerovnost bohatství*
- *Nerovnost ve spotřebě a životním stylu*
- *Statusová nerovnost – symbolické vyjádření*
- *Nerovnost ve schopnostech, vzdělání a v přístupu ke vzdělání*
- *Nerovnost na trhu práce*
- *Nerovnost životních podmínek*

3.3.1 Příjmová nerovnost, nerovnost bohatství

Nejviditelnějšími formami nerovnosti jsou nerovnost v bohatství a příjmu. Příjem je peněžní částka, kterou jedinec získává za určitou aktivitu, převážně realizovanou na trhu práce. Příjmem může být mzda, renta, podíl na zisku, dividenda nebo jiná platba, např. dávky státní sociální podpory.

Nerovnost v příjmech se projevuje v různých oblastech, které ovlivňuje sociální pozice jedince. Nerovnost se může projevit z důvodu etnické příslušnosti, pohlaví, věku či profese. Zde může docházet k jisté formě diskriminace, která může nabývat podob přímé diskriminace (nižší mzda za stejnou práci) nebo nepřímé diskriminace (orientace na nevýhodný sekundární trh práce¹⁰). K diferenciaci v příjmech může docházet také v souvislosti s regionem, typem a velikostí sídla, kdy ve větších městech dosahuje jedinec vyššího příjmu než ve městech menších, či ve venkovských oblastech.

⁹ MAREŠ, P., *Sociologie nerovnosti a chudoby*, s. 27 – 41

¹⁰ Sekundární trh práce je méně stabilní než primární trh práce, jedinec dosahuje nižšího příjmu, většinou se jedná o práci méně kvalifikovanou, nezajímavou, s minimální možností prostupu do primárního trhu práce, jedinci jsou považováni za méně spolehlivé, dochází k vysoké fluktuaci.

Do nerovnosti v příjmu se může promítnout také velikost rodiny, počet dětí v rodině, počet osob s vlastním příjmem. Výkyvy v příjmech a jejich stabilita se rovněž můžou projevit v nerovnosti v příjmech. Ovlivnit je může například životní cyklus rodiny, kdy narození dítěte, ztráta zaměstnání, nemoc či rozvod, může znamenat snížení příjmu. Dalším faktorem ovlivňujícím příjem může být ekonomický cyklus, pohyb cen a inflace.

Bohatství vzniká akumulací příjmů nebo ve výjimečných případech dědictvím. Bohatství může mít podobu peněžního kapitálu, úspor, hmotného majetku, zboží různého typu, autorských práv a další. S bohatstvím jsou často spojeny sociální status, prestiž a moc, které závisejí na způsobu, jakým bylo bohatství vytvořeno. Bohatství je stejně nerovnoměrně rozložené jako příjmy. Nerovnoměrnost v bohatství se projevuje nejen v jeho kvantitě, ale i kvalitě. Majetek méně bohatých nemá většinou charakter kapitálu, tudíž negeneruje další nové příjmy a nové bohatství.

3.3.2 Nerovnost ve spotřebě a životním stylu

Na základě příjmů a majetku můžeme investovat do životního standardu, do kultivace lidského kapitálu, do budoucích příjmů. Užití příjmu, respektive bohatství, je spojeno s životní úrovní a životním stylem. Nerovnost v příjmech ovlivňuje nerovnost ve spotřebě, která spočívá ve ztíženém přístupu chudých ke statkům a službám. Vyšší příjem umožňuje jedinci snadnější rozhodování v mnoha životních situacích.

Nerovnost ve spotřebě se netýká pouze hmotných statků, ale i statků nehmotných, jako např. zdravotní péče, vzdělávání, rekreace. Rozdílná struktura a úroveň spotřeby daného jedince ovlivňují jeho životní šance v průběhu celého životního cyklu. Promítají se např. do životního stylu, demografického chování, pocitu identity v sociální skupině, politického přesvědčení, postojů a dalších.

3.3.3 Statusová nerovnost – symbolické vyjádření

Nerovnosti mohou být vyjadřovány také symbolicky. Výrazem vysokého statusu ve společnosti je luxus a komfort. Symbolickou roli na sebe mohou vzít např. dům a jeho umístění, značka auta, parfém, oblečení a mnoho dalších věcí. Statusovými symboly mohou být různé statky, aktivity (golf, tenis), způsob chování (odrážející určitou výchovu), členství v prestižních společnostech, vzdělání poskytované dětem (soukromé školy, prestižní univerzity). V masové společnosti statusové symboly ztrácejí svou výlučnost díky prosazování levných napodobenin. V dnešní konzumní společnosti¹¹ se symbolické vyjádření nerovností postupně rozměšňuje. Masový konzum díky masové produkci opticky vyrovnávají třídní rozdíly mezi jedinci ve společnosti.

3.3.4 Nerovnost ve schopnostech, vzdělání a v přístupu ke vzdělání

Nerovnost ve vzdělání představuje jeden z významných aspektů sociální nerovnosti. Z tohoto důvodu bývá často vzdělání chápáno jako prostředek zrovnoprávnění. Vzdělání může pomoci mladým lidem k získání hodnotné pozice ve společenské struktuře. Vzdělání poskytuje dovednosti, schopnosti a znalosti, které mohou uplatnit na trhu práce a tím získat vyšší sociální status.

Vzdělávací systém se také může stát naopak nástrojem reprodukce nerovnosti. Nerovnost je reprodukována tím, že školy, které navštěvují studenti z privilegovaných rodin, zvyšují svoji prestiž a kvalitu, naopak u škol, které navštěvují děti z deprivovaných vrstev, kvalitu drží na nízké úrovni. Děti z nižších tříd mají ztížený přístup na elitní soukromé školy a tím ztrácí nejen možnost získat kvalitnější vzdělání, ale i sociální kapitál¹².

¹¹ Konzumní společnost lze chápat jako náruživě toužící po stále větším získávání majetku a předmětů, které by činily život pohodlnějším, které by stále stupňovaly životní potěšení (např. vlastnictví auta, chaty, domu) a spatřující v této činnosti hlavní smysl života. Jedinci mají sklon orientovat se v chování a prožitcích především na ty hodnoty, které jsou spojeny s konzumním způsobem života. Jedním z projevů konzumní společnosti je i demonstrativní spotřeba, díky němuž se konzum stává znakem společenského postavení.

¹² Sociální kapitál můžeme chápat jako skutečné a potenciální zdroje. Představuje bohatství našich styků, je založen na našem sociálním statusu, normách, formálních i neformálních sítích, které můžeme využít při přístupu ke zdrojům, k řešení problémů.

Nerovnost vzdělání se zakládá především v rodinném prostředí. Chudé rodiny nejsou schopny poskytnout svým dětem kvalitní poznatkové zázemí a kulturní kapitál¹³, který by pomohl dětem rozvinout jejich schopnosti a tím jim umožnit vymanění se z nižších společenských vrstev.

3.3.5 Nerovnost na trhu práce

Nerovnost na trhu práce je spojována s rozdílnou formou vlastnictví. Menšina vlastní výrobní prostředky a většina vlastní pouze svou vlastní pracovní sílu, kterou vlastníkům výrobních prostředků prodává. Rozměr lidského kapitálu¹⁴ předurčuje jedince k jeho zařazení do pozice na trhu práce, více či méně výhodné, ze které plyne větší či menší příjem, stabilita zaměstnání a další věci, které s výší příjmu a jistotou v zaměstnání souvisejí. Lidský kapitál se většinou odvíjí od vzdělání.

Nerovnost se může projevovat na trhu práce i diskriminací. Tuto diskriminaci můžeme nalézt v případě zaměstnávání etnických skupin, žen, starých lidí, nekvalifikovaných osob. Nerovnost se může projevovat přímou diskriminací těchto osob, např. odmítnutím zaměstnat tyto osoby, nižší mzdou, omezováním vzdělávání a další, anebo nepřímou diskriminací, např. prostřednictvím kulturního vyloučení.

¹³ Kulturní kapitál je úzce vázán na člověka, lze jej chápat jako specifické vědění, jak se práce dělá, jako souhrn jazykových, kulturních dovedností a schopností jedinců, které jsou získávány ve školách a ovlivněny prostředím, zejména rodinou, odkud jedinec pochází, může v sobě zahrnovat i kapitál lidský

¹⁴ Lidský kapitál představuje souhrn nemateriálního bohatství člověka, jako jsou lidské znalosti, schopnosti, dovednosti, které vlastní a využívá k získání příjmu ze své činnosti. Lidský kapitál je vždy spojen s konkrétním člověkem.

3.3.6 Nerovnost životních podmínek

Horizontální stratifikace vedla ke koncentraci chudých na určitá území, ke zhroucení či alespoň poklesu kvality infrastruktury těchto území a k pokračujícímu chátrání těchto území.¹⁵

Chudí lidé jsou odsouváni do nevýhodných lokalit často s devastovaným životním prostředím. Sídla obyvatel s nízkými příjmy jsou uspořádána obvykle blízko průmyslových center, kde bývá ve značné míře znečišťované ovzduší, riziko znečištění půdy a vody, špína a škodliviny z průmyslové výroby. Obyvatelé těchto lokalit jsou současně vystaveni sociálním rizikům, jako např. ztráta zaměstnání, pokles výdělku související s prací, kriminalita a další. Tímto způsobem dochází ke koncentraci chudých deprivovaných obyvatel do deprivovaných oblastí s horšími životními podmínkami, s horší sociální vybaveností, s horší nebo žádnou dostupností hromadné dopravy, s nízkými pracovními příležitostmi, s vysokým sociálním rizikem.

3.3.7 Nerovnost a chudoba

Nerovnost je velmi často spojována s chudobou. Chudobu lze považovat za krajní výraz nerovnosti, kdy se pohybujeme na škále od bohatství až po chudobu. Oba fenomény spolu souvisejí, nelze je však považovat za totožné. Chudoba představuje výraz extrémní nerovnosti, při které se určitá část populace distancuje od zbytku populace. Rozdíl mezi pojmem nerovnost a chudoba můžeme hledat v jeho vnímání, akceptování nerovnosti je věcí vnímání stavu, kdežto chudoba je stav, jehož vnímání podléhá hodnocení. „Chudoba je primárně vztažena k sociálnímu a třídnímu statusu. Nepředstavuje však pouze extrémní třídní a statusovou nerovnost určité skupiny obyvatelstva, ale i nerovnost společností neakceptovatelnou.“¹⁶

¹⁵ MAREŠ, P., *Sociologie nerovnosti a chudoby*, s. 39

¹⁶ MAREŠ, P., *Sociologie nerovnosti a chudoby*, s. 40

3.4 CHUDOBA A SOCIÁLNÍ VYLOUČENÍ

Pro tržní společnost je chudoba doprovodným jevem procesu vytváření bohatství. Postupující technický pokrok, globalizace ekonomik a přesouvání výroby do výhodnějších lokalit, zostřování světové konkurence, snižování jistoty zaměstnání a růst strukturální nezaměstnanosti mohou přispívat ke vzniku či prohlubování chudoby. Nejvíce jsou těmito jevy zasaženy některé sociální skupiny, jako jsou nekvalifikovaní dělníci, ženy, příslušníci etnických menšin, staří pracovníci, rodiny s dětmi.

Bez nerovnosti by nebylo chudoby, z tohoto důvodu bývají nerovnost a chudoba často oprávněně i neoprávněně zaměňovány.¹⁷

Sociální nerovnost se vyskytuje v mnoha sférách sociálního života. Základními typy nerovnosti jsou nerovnost třídní a statusová¹⁸. Nerovnosti můžeme nacházet v příjmech a majetku, v moci, privilegiích a prestiži¹⁹. Další rovinnou je nerovnost v získávání zdrojů a jejich užití, nerovnost příležitostí. Zanedbat nelze ani nerovnost podle pohlaví či etnického původu.

3.4.1 Chudoba

Problém chudoby je doprovodným jevem všech sociálně politických problémů řešených v rámci jednotlivých oblastí sociální politiky. Chudoba se dostává do popředí zájmu, stát se snaží v rámci působení sociální politiky chudobu a další sociální problémy zmírňovat.

Chudoba je vždy subjektivním prožíváním každého jedince, a tudíž je jednotlivými jedinci vnímána odlišným způsobem. Odlišně vnímá chudobu i společnost, a tedy i státní instituce.

¹⁷ MAREŠ, P., *Sociologie nerovnosti a chudoby*, s. 14

¹⁸ Status – je podle Sociologického slovníku chápán jako významné hledisko určující postavení jedince v dané společnosti. Rozlišuje status připsaný a získaný. Status připsaný jedinec získá většinou dědictvím, kterým nemusí být pouze hmotné statky (majetek), ale také různé zvýhodnění (moc rodiny). Status získaný záleží na vlastním úsilí jedince.

¹⁹ Prestiž chápeme jako úctu, kterou požívá držitel určitého sociálního statusu nebo skupina. Prestiž je významným ukazatelem sociálního postavení jedince a je výsledkem subjektivního hodnocení. Často může být spojována s pojmem sociálního statusu.

Chudoba je stav, kdy si jedinec není schopen zajistit a uspokojit základní životní potřeby svým dostatečným příjmem. Lidé nejsou schopni uspokojovat své potřeby, aniž by upadali do dluhů, museli prodávat svůj majetek či spotřebovávat své úspory, případně omezovat své potřeby na úkor svého zdraví a žít pod standardem společnosti. Zdravotní stav jedinců je horší, délka jejich života je kratší, nejsou schopni udržet v rovnováze své příjmy.

Krebs chudobu vymezuje jako stav, kdy lidé nejsou schopni získat prostředky k tomu, aby mohli zajistit svou existenci jako základní životní nutnost v dané společnosti. Je to stav, kdy životní podmínky a uspokojení základních potřeb není zabezpečeno dostatečnými příjmy, a kdy tyto příjmy nelze z nějakých objektivních příčin zvýšit (stáří, invalidita, péče o dítě aj.).²⁰

Chudoba je úzce spojena s dalšími deprivacemi jedince, jako např. pracovní, sociální, bytovou, zdravotní aj. Život v chudobě znamená především materiální deprivaci, to znamená žít bez toho, co je nezbytné a co je jako takové společensky uznáno. Jedinec trvale neuspokojuje svoje základní životní potřeby, trvale žije v deprivovaném sociálním prostředí.

Chudobu můžeme rozlišit podle vnímání na subjektivní a objektivní. Objektivní dále rozlišujeme na absolutní chudobu a relativní chudobu. Další dimenzi chudoby představuje rozlišení na starou chudobu a novou chudobu.

3.4.2 Koncepty chudoby

Subjektivní koncept chudoby je založen na hodnocení vlastní životní situace jedincem nebo domácností. Podstatou konceptu je, že vnímání chudoby je považováno za subjektivní, u každého člověka závisí na mnoha okolnostech, které ovlivňují vlastní vnímání skutečnosti, jak chudobu vnímá, porovnáním toho, co skutečně má s tím, co by rád dosáhl, co si myslí, že si zaslouží, co potřebuje. Někteří lidé se mohou cítit chudými, aniž by byli, jiné naopak mohou být chudými, aniž by to pocíťovali.

²⁰ KREBS, V., *Sociální politika*, s. 85

Tento koncept chudoby nepoužíváme ke stanovení oficiálních hranic chudoby, má spíše doplňující význam při hodnocení příjmové situace a životního standardu jedince a rodin.

Objektivní koncept chudoby vymezuje chudobu prostřednictvím faktorů, které nejsou přímo spojené s míněním těch, kteří chudými jsou. Východiskem tohoto konceptu jsou sociálně-ekonomické analýzy o souborech domácností. V rámci objektivního konceptu chudoby je chudoba dále rozlišována *na absolutní a relativní*.

Absolutní chudoba je odvozena od absolutní míry spotřeby domácností. Hranice této chudoby jsou vymezeny subsistenčním minimem, tedy prostředky potřebné pro holé přežití v dané společnosti. Absolutní chudoba je spojena se strádáním ohrožujícím život jedince. Tento koncept nejčastěji nacházíme v chudých rozvojových zemích, ve vyspělých zemích světa je považován za irelevantní.

Relativní chudoba souvisí s rozložením příjmů domácností a závisí na vývoji celkové příjmové úrovně. V rámci tohoto konceptu je stanoven průměrný životní standard ve společnosti, který umožňuje jedinci uspokojovat základní životní potřeby, které jsou běžné v dané společnosti. Jedinec svoje potřeby uspokojuje nedostatečně, může docházet k jeho vylučování z běžných společenských aktivit.

3.4.3 Stará a nová chudoba

Stará chudoba souvisí s životním cyklem jedince a jeho rodiny, nesouvisí bezprostředně s trhem práce. Jedinec není schopen uspokojovat svoje životní potřeby, stává se chudým v souvislosti s etapami života, které sebou nesou vyšší finanční náklady ve spojitosti s nízkými příjmy, jedná se např. o založení rodiny, odchod do důchodu, nemoc. Stará chudoba má univerzální charakter, může postihnout kohokoliv.

Nová chudoba je spojena s ekonomickým cyklem a postavením jedince na trhu práce, vzniká převážně s jeho změnami. Ohroženými osobami jsou lidé s nízkými výdělky, nezaměstnaní a handicapovaní na trhu práce. S novou chudobou můžeme spojovat pojem relativní chudoba, kdy jedinec uspokojuje svoje potřeby omezeně vůči dohodnutému standardu ve společnosti, zároveň může docházet k jeho vylučování ze způsobu života,

který je společností uznán jako minimálně akceptovatelný. Nová chudoba má selektivní charakter, jelikož zasahuje osoby handicapované na trhu práce.

Podle Tomeše lze novou chudobu chápat jako jev, který je následkem sociální vyloučenosti. Jedná se o stav spojený s růstem nezaměstnanosti, dochází k nestabilitě v zaměstnání, roste počet příjemců sociálních dávek a služeb, roste počet lidí, kteří nejsou schopni plnit svoje finanční závazky, roste počet osamělých rodičů (samoživitelů), roste počet bezdomovců. Zároveň dochází k většímu soustředění chudých v určitých částech města.²¹

Vztah mezi starou a novou chudobu je takový, že nová chudoba nenastupuje po staré chudobě. Stará chudoba s příchodem nové chudoby nezanikla, nýbrž novou chudobu doprovází.

Primárním důsledkem chudoby a nízkých příjmů je sociální vyloučení, ke kterému přispívají i další faktory, ovlivňující život jedince.

3.4.4 Sociální vyloučení

Sociální vyloučení lze chápat jako „proces, kterým jsou jednotlivci i celé skupiny osob zbavováni přístupu ke zdrojům nezbytným pro zapojení se do sociálních, ekonomických a politických aktivit společnosti jako celku. Sociálnímu vyloučení přispívají faktory, jako jsou diskriminace, nízké vzdělání či špatné životní podmínky. Sociálně vyloučení jsou odříznuti od institucí a služeb, sociálních sítí a vzdělávacích příležitostí. Projevem sociálního vyloučení je tedy například dlouhodobá nezaměstnanost, závislost na sociálních dávkách, život v prostorově vyloučených částech obcí, nízká kvalifikace, špatný zdravotní stav, rozpad rodin či ztráta sebeúcty. Jako adaptace na podmínky sociálního vyloučení se často vytváří specifické hodnoty a normy, mezi něž patří například důraz na přítomnost,

²¹ TOMEŠ, I., *Sociální soudržnost, vyloučenost a tvorba sociální politiky kraje a obce*

neschopnost plánovat do budoucna, pocity beznaděje a bezmocnosti či přesvědčení, že člověk nemůže ovlivnit vlastní sociální situaci.²²

Sociálním vyloučením jsou podle Misíkové nejvíce ohroženi lidé s nízkým vzděláním, dlouhodobě nezaměstnaní, lidé se zdravotním postižením, lidé se závislostí, osaměle žijící důchodci, imigranti, příslušníci různých menšin. Zároveň také lidé, kteří se ocitli v obtížné životní situaci, z níž si nedokáží pomoci.²³

Riziko sociálního vyloučení se zvyšuje v případech jedinců a skupin v souvislosti s kumulací výše uvedených faktorů, popřípadě s dalšími. Výše uvedené skupiny lze považovat za skupiny ohrožené sociálním vyloučením. Ne všichni příslušníci těchto skupin bývají sociálně vyloučení, někteří mohou být začleněni do běžné společnosti.

O sociálním vyloučení se nejčastěji hovoří ve spojitosti s chudobou.

Sociální vyloučení může nabývat různých rovin:

- *Ekonomické vyloučení* je většinou příčinou chudoby, kdy jedinec nemá možnost dosáhnout běžného životního standardu a životních šancí obvyklých ve společnosti. V souvislosti s tímto vyloučením dochází zejména k nevýhodnému postavení jedince na trhu práce a k nezaměstnanosti.
- *Společenské vyloučení* neumožňuje jedinci zapojení se do společenských institucí a brání mu k dosažení určitého společenského postavení.
- *Politické vyloučení* bývá projevem upírání základních lidských práv, občanských a politických svobod, v jeho důsledku jedinec nemá možnost ovlivňovat dění ve společnosti.
- *Kulturní vyloučení* snižuje možnost sdílení kulturního kapitálu i hodnot, snižuje možnost vzdělanosti.
- *Vyloučení z bezpečí* znamená zvýšení rizika špatného životního stylu, špatného zdravotního stavu, rizika spojená se zhoršeným životním prostředím.

²² Identifikace zásadních problémů v oblasti sociálního vyloučení [online]

²³ JANOUŠKOVÁ J., NEDĚLNÍKOVÁ D., *Profesní dovednosti terénních sociálních pracovníků*, Sborník studijních textů, s. 178

- *Vyloučení z mobility* znamená nemožnost změny lokality a nemožnost zlepšení postavení ve společnosti.
- *Symbolické vyloučení*, v jehož souvislosti dochází ke stigmatizaci jednotlivců či skupin, a tím k jejich záměrnému zhoršování sociálního postavení ve společnosti.²⁴

Všechny roviny se vzájemně ovlivňují a prolínají. Převažující oblast může negativně ovlivňovat další oblasti, které jsou pak jejím důsledkem. Například ekonomické vyloučení, v jehož důsledku se může projevit chudoba, může prohlubovat ostatní oblasti sociálního vyloučení, jako jsou nedostupnost kvalitního vzdělávání, zhoršený zdravotní stav, nemožnost uplatnění na trhu práce a další.

V České republice se nejčastěji v souvislosti se sociálním vyloučením hovoří o sociálním vyloučení Romů. Úvahy o sociálním vyloučení však nelze vztahovat pouze na jednu skupinu, tato problematika je mnohem širší a netýká se pouze chudých Romů.

Za Roma považujeme takového jedince, který se za Roma sám považuje, aniž by se nutně k této příslušnosti za všech okolností (např. při sčítání lidu) hlásil, anebo je za Roma považován významnou částí svého okolí na základě skutečných či domnělých (antropologických, kulturních nebo sociálních) indikátorů. Toto vymezení pojmu „Rom“ může být vnímáno jako politicky nekorektní, zdůrazňuje však skutečnost, že právě připsané romství je jednou z hlavních příčin sociálního vylučování řady obyvatel zkoumaných lokalit.²⁵

3.5 SOCIÁLNĚ VYLOUČENÉ LOKALITY

Sociální vyloučení nejčastěji ovlivňují a podporují jeho tvorbu ztížený přístup ke kvalitnímu bydlení, ztížený přístup na trh práce a ztížený přístup ke vzdělání.

Sociálně vyloučené lokality se vyskytují obvykle v určitých regionech a určitých částech města a obcí, které nejsou z nějakého důvodu lukrativní pro jiné obyvatele. Do těchto

²⁴ JANOUŠKOVÁ J., NEDĚLNÍKOVÁ D., *Profesní dovednosti terénních sociálních pracovníků*, Sborník studijních textů, s. 179

²⁵ *Analýza sociálně vyloučených romských lokalit a absorpční kapacity subjektů působících v této oblasti*, [online], s. 10

lokalit se rodiny sociálně vyloučených stěhovaly a nadále stěhují. Mezi rodiny sociálně vyloučené patří zejména rodiny dlouhodobě nezaměstnaných Romů. Díky dlouhodobému vyloučení z trhu práce dochází ke změnám životních strategií, které jsou důsledkem ztráty příjmu rodiny. Krátce po ztrátě zaměstnání tyto rodiny přestávají platit nájem. Výsledkem bývá jejich vystěhování jako neplatičů a dlužníků z původního bydlení. Hlavním důvodem ztráty zaměstnání a nemožnost zpětného začlenění na trh práce je nízké vzdělání a kvalifikace. V sociálně vyloučených lokalitách dochází ke zvýšenému výskytu rizikových jevů, rodiny nedisponují dostatečnými sociálními kompetencemi a zhoršuje se jejich zdravotní stav.

Nejvíce sociálně vyloučených lokalit vznikala v průběhu 90. let 20. století v důsledku postkomunistické transformace, díky níž docházelo postupně k převedení bytového fondu do vlastnictví obcí, restitucím bytových domů, privatizaci významné části bytového fondu. Zároveň docházelo k vytěsňování sociálně slabých z center měst, která byla následně přeměněna v atraktivní rezidence vyšších příjmových skupin a sídel firem. Docházelo ke koncentraci sociálně slabých v určitých lokalitách, zejména z důvodu sestěhování chudých rodin do lokalit s cenově dostupnějším bydlením, přidělováním náhradního bydlení za lukrativní byty z center, řízeným sestěhováním neplatičů nájmů a obecně lidí, považovaných za „nepřízpůsobivé“ do holobytů²⁶ a ubytoven.²⁷

Během výzkumu společnosti GAC v roce 2006 bylo na území České republiky identifikováno 310 sociálně vyloučených a sociálním vyloučením ohrožených romských lokalit, ve kterých dle odhadů žilo v té době mezi šedesáti až osmdesáti tisíci Romů.²⁸ Tento počet však není konečný. Neustále dochází k dalšímu vytváření nových lokalit.

Vznik sociálně vyloučené lokality souvisí s postupnou koncentrací sociálně slabých rodin v místech s nízkým standardem bydlení. Důvodem bývá přechod těchto rodin z původního bydlení v nájmu na dobu neurčitou v obecním bytě přes bydlení v nájmu na dobu určitou,

²⁶ Holobyty je forma náhradního ubytování pro neplatiče a dlužníky nájemného, kteří byli vystěhováni z původního bytu, má minimální plochu a příslušenství, často je bez sociálního zařízení. Název holobyty může být jednotně užíván pro byty, do nichž jsou vystěhováni neplatiči nájemného v případech, kdy soud přivoluje k výpovědi z nájmu bytu s podmínkou zajištění ubytování nebo přístřeší.

²⁷ *Analýza sociálně vyloučených romských lokalit a absorpční kapacity subjektů působících v této oblasti*, [online],

²⁸ *Analýza sociálně vyloučených romských lokalit a absorpční kapacity subjektů působících v této oblasti*, [online],

až k bydlení v nestandardních podmínkách, jako jsou ubytovny, holobyty, azylové domy aj. Důvodem pro změnu nájemního vztahu bývá většinou porušení zákona jednou ze smluvních stran, kromě neplacení nájmu a služeb spojených s užíváním bytu nájemníkem, dochází k polo zákonným či nezákonným praktikám ze strany majitelů bytů. Z jejich strany dochází ke zneužívání nedostatečné informovanosti, nízkého právního povědomí, a nízké orientace sociálně slabých v úředních postupech.

Z hlediska kvality bydlení jsou domy v sociálně vyloučených lokalitách méně kvalitní, obvykle s malometrážními byty nižších kategorií. Byty jsou často nedostatečně vybaveny, sociální zařízení se nachází často mimo byt, někdy se o něj dělí více domácností. Můžeme se setkat také s tím, že není k dispozici teplá voda, je odpojen přívod elektrické energie. I přes nízkou kvalitu bydlení bývají tyto byty pronajímány za velmi vysoké ceny. Rodiny tak hradí za užívání méně kvalitního menšího bytu nebo místnosti v ubytovně více, než v bydlení původním. V řadě bytů jsou nevyhovující hygienické podmínky, objevují se plísně, je využíváno společné sociální zařízení. Lidé proto často žijí rizikovým způsobem života, zanedbávají zdravotní péči, to vše se pak odráží v horším zdravotním stavu obyvatel dané lokality. Řada domů je ve velmi špatném technickém stavu, který se postupně dále zhoršuje. Devastace je nejvíce patrná ve společných prostorech, dále pak chátrají střechy, omítky, rozvody aj.

Sociálně vyloučení často obývají ubytovny a tzv. holobyty, ve kterých je bydlení často regulováno domovními, popř. ubytovacími řády. Tyto řády však často omezují soukromý život obyvatel neúnosným způsobem, zasahují do jejich základních práv a svobod, někdy bývají v rozporu se zákonem.²⁹

Lokality bývají většinou prostorově vyloučené, obvykle se nacházejí buď mimo běžnou obytnou zástavbu, často na okraji obcí a měst, anebo v průmyslových zónách či částech, které jsou od obytné části nějak oddělené, např. železnicí, řekou nebo frekventovanou silnicí.

²⁹ Např. si obyvatelé nesmějí vodit domů návštěvu, popřípadě ji musí předem nahlásit, kdykoliv musí umožnit majiteli vstup do bytu, a další

V řadě lokalit bývají těžko dostupné základní občanské vybavenosti, jako jsou obchody, základní služby a instituce, zároveň je zde také špatná dopravní obslužnost.

Pro obyvatele sociálně vyloučených lokalit je velmi obtížné tuto lokalitu opustit. Zejména mladí lidé závislí na sociálních dávkách nemají finanční prostředky k tomu, aby si pronajali byt za tržní nájemné.

V současné době dochází k úbytku pracovních příležitostí pro nekvalifikované a málo kvalifikované pracovní síly. Stoupající požadavky na kvalifikaci snižují šance sociálně vyloučených na návrat na trh práce. Lokalita je postižena vysokou mírou nezaměstnanosti, převážně se jedná o dlouhodobou nebo opakující se nezaměstnanost, výjimkou nejsou oba nezaměstnaní živitelé rodiny.

Nezaměstnanost má na obyvatele sociálně vyloučených lokalit negativní dopady, vedle materiální chudoby se jedná o sociální a psychické důsledky, díky nimž dochází např. k vylučování jedinců z ekonomické a sociální participace ve společnosti, dále k rezignaci na hledání nového pracovního uplatnění, ke ztrátě pracovních návyků a další. V případě, že se podaří jedinci získat pracovní místo, většinou se jedná o práci sezónní a příležitostnou, jejich uplatnění na trhu práce je většinou marginální.

Dlouhodobě nezaměstnaní nebo jedinci marginalizovaní na trhu práce³⁰ si pro zajištění svoji obživy volí alternativní životní strategie. To znamená zejména závislost na sociálních dávkách, zadlužování, práci „na černo“ nebo jiné neformální aktivity³¹.

Demotivačně nastavený sociální systém, kdy sociální dávky vyplácené více početným rodinám s dětmi jsou srovnatelné nebo dokonce vyšší než mzda nekvalifikovaného zaměstnance, negativně ovlivňuje jednání sociálně vyloučených osob a zvyšuje jejich závislost na sociálním systému. Pobírání sociálních dávek donedávna umožňovalo také práci „na černo“. I přes všechny negativní dopady lze práci v této formě práce přisuzovat také pozitivní efekt tím, že si jedinec udržuje základní pracovní návyky.

³⁰ Marginalizace na trhu práce patří mezi základní formy sociálního vyloučení. Může se projevovat buď nezaměstnaností, nebo vytlačováním pracovníků na sekundární trh práce, typickým nejistými a nestandardními pracovními podmínkami, nízkými výdělky, prací vyžadující nízkou kvalifikaci, dále častým střídáním placené práce a nezaměstnanosti.

³¹ Nejčastějším neformálním zdrojem příjmu je sběr železa a barevných kovů, papíru, lesního či zahradního ovoce, rozebírání autovraků na náhradní díly, dovoz použitého nábytku a jeho prodej do bazarů

Zavedením projektu DONEZ³², kdy nezaměstnaný dochází na pracoviště Czech point na poště, stát usiluje o zmírnění cíleného zneužívání těchto dávek. Efektivnost tohoto nástroje zatím nebyla zhodnocena.

Obyvatelé jsou orientováni na přítomnost, nejsou obvykle schopni hospodařit s omezenými prostředky, často se u nich vyskytují různé formy závislosti, např. hra na automatu, alkohol, drogy.

Děti z rodin ze sociálně vyloučených lokalit procházejí obtížnou adaptací v základních školách, většinou po prvních neúspěších bývají přeřazeny do speciálních, obvykle praktických škol, kde je úroveň vzdělávání pro budoucí trh práce nedostatečná.

3.5.1 Sociálně vyloučená romská lokalita

Sociálně vyloučenou romskou lokalitou můžeme považovat prostor, který obývá skupina, jejíž členové se sami považují za Romy, případně jsou za Romy považováni svým okolím, a zároveň jsou sociálně vyloučeni.

Může se jednat pouze o jednotlivý dům, ve kterém žije několik jedinců nebo rodin, anebo o celou městskou část, kterou může obývat několik stovek až tisíc obyvatel.

Tento prostor je místem, kam jsou sociálně vyloučení lidé odkázáni buď symbolicky, označováním např. špatné adresy, domu hrůzy, cikánské ulice; anebo fyzicky, kdy je oblast oddělená od ostatní obytné zástavby např. průmyslovou zónou, frekventovanou silnicí, řekou apod.

K tomu, aby byla lokalita označována jako romská, není potřeba, aby Romové v dané lokalitě tvořili většinu žijících obyvatel. Také ne všichni sociálně vyloučení Romové žijí

³² Systém DONEZ, je kontrolním mechanismem Úřadu práce, znamená DOcházku NEZaměstnaných, který zavedlo MPSV v roce 2011. Vytipování dlouhodobě nezaměstnaní, případně opakovaně evidovaní na Úřadě práce dochází na poštu 2x – 3x týdně v náhodně vybraném čase. Záměrem bylo předávání pracovních nabídek nezaměstnaným na poštu, tento záměr však není na všech poštách realizován. Obvykle se návštěva omezuje na ověření identity příchozího, zapsání návštěvy do počítače a předání potvrzení o návštěvě s termínem další schůzky. Nejčastěji naplňovaným cílem je omezování, popř. znemožnění, „práce na černo“.

v sociálně vyloučených lokalitách. Mnozí Romové jsou na druhou stranu plně začleněni do společnosti, z tohoto důvodu neplatí, že sociálně vyloučený rovná se Rom.

3.5.2 Sociální vyloučení a chudoba

Sociální vyloučení může být někdy zaměňováno s chudobou, případně s její extrémní podobou. Tyto termíny spolu souvisejí, nelze je však považovat za totožné. Ne všichni chudí musí být sociálně vyloučení a naopak, ne všichni sociálně vyloučení musí být zároveň chudí.

V této souvislosti se můžeme setkat s tzv. dobrovolnou chudobou, kdy lidé z vlastního přesvědčení výrazně omezují svůj materiální blahobyť. Na druhou stranu i majetní lidé se mohou stát sociálně vyloučenými, např. v důsledku pobytu ve výkonu trestu.

Vztah mezi sociálním vyloučením a chudobou je tématem řady úvah, ve kterých můžeme sledovat změny související s přechodem od pojmu chudoby k pojmu sociálního vyloučení:³³

Sociálně problematické situace pomáhá zvládnout jedincům nebo rodinám systém státní sociální podpory a pomoci v hmotné nouzi, prostřednictvím poskytování sociálních dávek v určitých životních situacích, se kterými se nedokážou poradit sami.

3.6 SYSTÉM STÁTNÍ SOCIÁLNÍ PODPORY

Pojem státní sociální podpory označuje dávky, poskytované osobám, popřípadě rodinným příslušníkům ve společensky uznaných sociálních situacích, kdy stát prostřednictvím jejich vyplácení z části přebírá spoluzodpovědnost za vzniklou sociální situaci.

³³ MAREŠ, P., *Chudoba, marginalizace, sociální vyloučení*, s. 285 - 297

System státní sociální podpory je upraven zákonem č. 117/1995 Sb., o státní sociální podpoře, ve znění pozdějších předpisů. Podle tohoto zákona jsou poskytovány následující dávky:

- *přídavek na dítě*

Je základní dlouhodobá dávka poskytovaná rodinám s dětmi s příjmem do 2,4 násobku životního minima. Je poskytován na podporu výchovy a výživy nezaopatřeného dítěte, ve třech výších podle věku dítěte.

- *rodičovský příspěvek*

Příjmy rodiče nejsou sledovány. Rodič může při nároku na výplatu rodičovského příspěvku zlepšovat sociální situaci rodiny výdělečnou činností, ale musí v této době zajistit péči o dítě jinou zletilou osobou.

- *příspěvek na bydlení*

Touto dávkou stát přispívá na náklady na bydlení rodinám, popř. jednotlivcům, kteří mají nízké příjmy. Nárok má vlastník nebo nájemce bytu v případě, jestliže 30 % příjmu (v Praze 35 %) rodiny nestačí na pokrytí nákladů na bydlení a zároveň tyto náklady jsou nižší než normativní náklady stanovené zákonem.

- *Porodné*

Touto dávkou se rodině s nízkými příjmy přispívá při narození dítěte. Od 1. 1. 2011 byla dávka upravena tak, že příspěvek může obdržet pouze matka, které se narodilo první dítě a zároveň její příjem je nižší než 2,4 násobek životního minima rodiny.

- *Pohřebné*

Na tuto dávku má nárok osoba, která vypravila pohřeb nezaopatřenému dítěti, nebo osobě, která byla rodičem nezaopatřeného dítěte.

- *dávky pěstounské péče*

Těmito dávkami stát přispívá na potřeby spojené s péčí o dítě, které bylo svěřené do pěstounské péče, o které se rodiče nemohou nebo nechtějí starat. Pěstounovi a dítěti

svěřenému do pěstounské péče může vzniknout nárok i na další dávky státní sociální podpory, jako např. rodičovský příspěvek, přídavek na dítě.³⁴

Pro stanovení nároku a výši některých dávek včetně určení hranice příjmů osoby či rodiny je stanoveno životní minimum.

Životní minimum představuje minimální společensky uznanou hranici peněžních příjmů fyzických osob k zajištění výživy a ostatních základních osobních potřeb.

Částky životního minima jsou odstupňovány podle pořadí osob v domácnosti a věku nezaopatřeného dítěte (nezaopatřených dětí)

Existenční minimum je minimální hranice peněžních příjmů osob, která se považuje za nezbytnou k zajištění výživy a ostatních základních osobních potřeb na úrovni umožňující přežití.³⁵

Životní minimum ani existenční minimum nezahrnují nezbytné náklady na bydlení. Tato problematika je řešena v rámci systémů pomoci v hmotné nouzi a státní sociální podpory.

Dávky státní sociální podpory zohledňují příjmovou i sociální situaci rodiny. S rostoucím počtem nepříznivých sociálních situací v rodině stoupá počet a výše poskytovaných dávek. Rodina může pobírat více dávek státní sociální podpory souběžně.

3.7 SYSTÉM POMOCI V HMOTNÉ NOUZI

System pomoci v hmotné nouzi je formou pomoci osobám s nedostatečnými příjmy, motivující tyto osoby k aktivní snaze zajistit si prostředky k uspokojení životních potřeb. Je jedním z opatření, kterými Česká republika bojuje proti sociálnímu vyloučení.

Vychází z principu, že každá osoba, která pracuje, se musí mít lépe než ta, která nepracuje, popřípadě se práci vyhýbá.

³⁴ *Zákon o státní sociální podpoře č. 117/1995 Sb.*, [online]

³⁵ *Ministerstvo práce a sociálních věcí*, dostupné z www.mpsv.cz

System pomoci v hmotné nouzi upravuje zákon č. 111/2006 Sb., o pomoci v hmotné nouzi, ve znění pozdějších předpisů.

Zákon o pomoci v hmotné nouzi vymezuje situace, které jsou spojené s nedostatečným zabezpečením základních životních potřeb, jako je obživa a bydlení a také mimořádnými událostmi. Zároveň napomáhá řešení některých nárazových životních situací, se kterými si jedinec nedokáže poradit.

Zákon stanoví, kdo je a kdo není osobou v hmotné nouzi. Osoba se nachází v hmotné nouzi, jestliže její příjem a příjem společně posuzovaných osob a její celkové sociální a majetkové poměry neumožňují uspokojení základních životních potřeb na úrovni ještě přijatelné pro společnost.

Současně si tyto příjmy nemůže z objektivních důvodů zvýšit, např. uplatněním nároků a pohledávek, prodejem nebo využitím majetku, a vyřešit tak svoji nelehkou situaci vlastním přičiněním.³⁶

Zároveň zákon vymezuje osoby, které v hmotné nouzi nejsou. V hmotné nouzi není např. osoba, která prokazatelně neprojevuje snahu o zvýšení svého příjmu, která nepracuje, anebo není evidovaná jako uchazeč o zaměstnání na Úřadě práce, aj.

Podle tohoto zákona jsou poskytovány následující dávky:

- *Příspěvek na živobytí*

Je základní dávkou pomoci v hmotné nouzi, která pomáhá osobě či rodině při nedostatečném příjmu. Nárok na příspěvek na živobytí vzniká osobě nebo rodině v případě, že jejich příjem nedosahuje částky živobytí. Částka živobytí je stanovena pro každou osobu individuálně, pro stanovení živobytí rodiny se jednotlivé částky živobytí osob sčítají. Částka živobytí se odvíjí od částek existenčního a životního minima. Výše příspěvku na živobytí se stanovuje jako rozdíl mezi živobytím osoby či rodiny a jejich příjmem, od kterého se odečtou přiměřené náklady na bydlení. Přiměřené náklady na

³⁶ *Zákon o pomoci v hmotné nouzi 111/2006 Sb.*, [online]

bydlení jsou odůvodněné náklady na bydlení, maximálně však do výše 30 %, v Praze 35 %, příjmu osoby či rodiny.

- *Doplatek na bydlení*

Řeší nedostatek příjmu k uhrazení nákladů na bydlení tam, kde nestačí vlastní příjmy osoby či rodiny včetně příspěvku na bydlení ze systému státní sociální podpory. Dávka je poskytována nájemci nebo vlastníku bytu, který má nárok na příspěvek na živobytí.

Ve výjimečných případech je možné dávku poskytnout i žadateli, který nemá nárok na příspěvek na živobytí, případně i žadateli, který využívá jinou než nájemní formu bydlení (obvykle ubytování na ubytovně, podnájemní smlouva).

Výše doplatku na bydlení je stanovena tak, aby po zaplacení odůvodněných nákladů na bydlení³⁷ zůstala osobě či rodině částka živobytí.

Nyní je výplata doplatku na bydlení časově omezena na 84 měsíce v období posledních 10 kalendářních let. Toto omezení neplatí pro domácnosti sestávající výlučně z osob starších 70 let a pro osoby se zdravotním postižením, které bydlí v pro ně postavených nebo upravených bytech.³⁸

- *Mimořádná okamžitá pomoc*

Je poskytována osobám, které se ocitnou v situacích, které je nutno bezodkladně řešit. Zákon vymezuje šest takových situací:

1. Nejsou plněny podmínky pro poskytnutí opakovaných dávek, ale v případě neposkytnutí pomoci osobě hrozí vážná újma na zdraví.
2. Postižení vážnou mimořádnou událostí, např. živelní pohroma, větrná pohroma, ekologická havárie, požár aj.

³⁷ Zahnují nájem, služby spojené s bydlením a náklady za dodávky energií

³⁸ dostupné z www.mpsv.cz

3. Nedostatek prostředků k úhradě jednorázového výdaje spojeného např. se zaplacením poplatku za vystavení duplikátů osobních dokladů nebo v případě ztráty peněžních prostředků.
4. Nedostatek prostředků k nákupu nebo opravě předmětů dlouhodobé potřeby.
5. Nedostatek prostředků k uhrazení odůvodněných nákladů vznikajících v souvislosti se vzděláním nebo se zájmovou činností nezaopatřených dětí a na zajištění nezbytných činností souvisejících se sociálně-právní ochranou dětí.
6. Ohrožení sociálním vyloučením. Jde např. o situace osob vracejících se z vězení, z dětského domova a z pěstounské péče po dosažení zletilosti nebo po ukončení léčby chorobných závislostí.³⁹

O dávkách pomoci v hmotné nouzi rozhodují a vyplácejí je příslušné krajské pobočky Úřadu práce ČR.

³⁹ dostupné z <http://www.mpsv.cz/cs/5>

3.8 ZMĚNY VE STÁTNÍ SOCIÁLNÍ PODPOŘE A V POMOCI V HMOTNÉ NOUZI

Dnem 1. 1. 2011 nastala v působnosti Ministerstva práce a sociálních věcí řada změn. K tomuto datu se změnila podpora v nezaměstnanosti, důchody, zákoník práce, rodičovský příspěvek, porodné, sociální příplatek, příspěvek na péči, nemocenské pojištění a příspěvek na bydlení. V této kapitole se budeme věnovat změnám, které se týkají vyplácení dávek státní sociální podpory a pomoci v hmotné nouzi.

Tématem státní sociální podpory a pomoci v hmotné nouzi se zabývám v profesním životě již několik let. Toto téma je velice aktuální, neustále se vyvíjí, tudíž jsem pro přehlednost zapracovala do této diplomové práce také změny, které nastaly po právní úpravě s platností od 1. 1. 2012.

3.8.1 Změna k 1. 1. 2011

K 1. lednu 2011 proběhly změny v dávkách státní sociální podpory, které se projeví v dávkách rodičovský příspěvek, porodné, sociální příplatek, příspěvek na péči a příspěvek na bydlení.

Změny se projeví následujícím způsobem:⁴⁰

- *Rodičovský příspěvek*

Sjednotila se částka vyplacená na rodičovském příspěvku ve dvouleté a čtyřleté variantě čerpání. Změnou od 1. 1. 2011 je zkrácení možnosti volby délky čerpání rodičovského příspěvku u tříleté varianty, z 21. měsíce věku dítěte na 9. měsíc věku dítěte. Tím zároveň dochází u čtyřleté varianty ke zkrácení doby čerpání rodičovského příspěvku v základní výměře 7 600 korun. U dvouleté varianty se podmínky nároku na rodičovský příspěvek ve zvýšené výměře 11 400 korun měsíčně nemění. U čtyřleté varianty nově náleží rodičovský

⁴⁰ dostupné z www.mpsv.cz

příspěvek v základní výměře 7 600 korun měsíčně pouze do 9. měsíce věku dítěte, a od 10. měsíce věku dítěte je rodičovský příspěvek vyplácen v nižší výměře 3 800 korun měsíčně až do dovršení 4 let věku dítěte.

Tabulka č. 1 - Výměra rodičovského příspěvku (RoP)

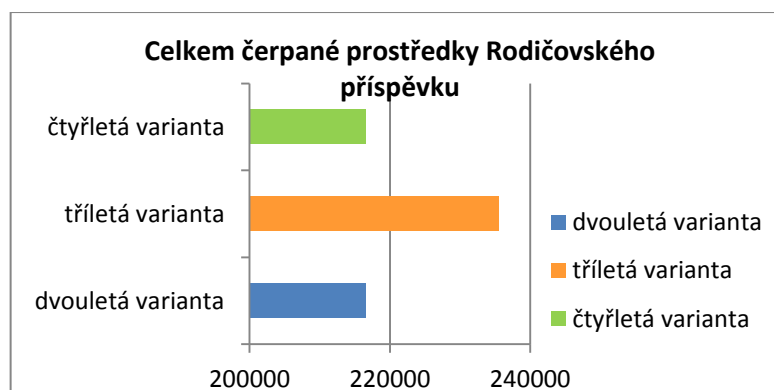
výměra RoP	výše RoP v Kč/měsíc	dvouletá varianta čerpání (po PPM)		tříletá varianta čerpání (po PPM)		čtyřletá varianta čerpání (bez PPM)	
		počet měsíců, po které je RoP pobírán	celková částka v Kč	počet měsíců, po které je RoP pobírán	celková částka v Kč	počet měsíců, po které je RoP pobírán	celková částka v Kč
Zvýšená	11 400	19	216 600	0	0	0	0
základní	7 600	0	0	31	235 600	9	68 400
Snížená	3 800	0	0	0	0	39	148 200
čerpání celkem		19	216 600	31	235 600	48	216 600

PPM – Peněžité pomoc v mateřství, RoP – Rodičovský příspěvek

Zdroj: Ministerstvo práce a sociálních věcí

V rámci této změny došlo k úspoře změnou délky pobírání základní a snížené výměry rodičovského příspěvku. Celkem může být během čerpání rodičovského příspěvku vyplaceno: u dvouleté varianty po čerpání peněžité pomoci v mateřství částka 216 600 korun, u tříleté varianty po čerpání peněžité pomoci v mateřství 235 600 korun a u čtyřleté varianty bez čerpání peněžité pomoci v mateřství částka 216 600 korun.

Graf č. 1 - Čerpání prostředků Rodičovského příspěvku podle variant

Zdroj: vlastní tvorba

- *Porodné*

Na porodné má od 1. 1. 2011 nárok žena pouze při narození prvního živě narozeného dítěte. Pro stanovení nároku se posuzuje příjem rodiny, který nesmí přesáhnout 2,4násobek životního minima. Pro stanovení životního minima společně posuzovaných osob se přitom započítávají i právě narozené děti.

- *Sociální příplatek*

Sociální příplatek je od 1. 1. 2011 určen pouze rodinám se zdravotně postiženým členem. Tedy v případech, kdy rodič pečuje o dlouhodobě nemocné dítě, dlouhodobě zdravotně postižené dítě či dlouhodobě těžce zdravotně postižené dítě. A také v případech, kdy alespoň jeden z rodičů je dlouhodobě těžce zdravotně postižený, nebo je nezaopatřeným dítětem, které je dlouhodobě zdravotně postižené nebo dlouhodobě nemocné. U ostatních případů byl sociální příplatek zrušen.

- *Příspěvek na bydlení*

Od 1. ledna 2011 došlo ke změně jedné z podmínek nároku na příspěvek na bydlení, a to částky stanovené zákonem pro určení nároku a výpočet výše dávky. Nařízení vlády týkající se příspěvku na bydlení aktualizovala výši nákladů na bydlení rozhodnou pro stanovení příspěvku na bydlení ze státní sociální podpory. Stanovila výši nákladů srovnatelných nájemným, částek, které se započítávají za pevná paliva, a částek normativních z nákladů na bydlení pro rok 2011.⁴¹

3.8.2 Sociální reforma 1. 1. 2012

V souvislosti s plánovanými změnami v sociálním systému vypracovalo Ministerstvo práce a sociálních věcí tzv. Sociální reformu, která nabývá účinnosti v letech 2012 a 2013.

Cílem sociální reformy je vytvořit efektivní systém správy veřejných prostředků určených pro sociální oblast a pomoc v samotném procesu administrace a vyplácení dávek. Sociální reformou nedochází ke snížení celkového objemu vyplácených prostředků na úkor

⁴¹ Ministerstvo práce a sociálních věcí, [online]

příjemců dávek sociální ochrany, ale úspory bude dosaženo zjednodušením systému, jeho zlevněním a celkovým zefektivněním.

Změny se týkají těchto oblastí:

- systému administrace a distribuce dávek sociální ochrany
- oblasti péče o zdravotně postižené osoby
- oblasti zabezpečení osob v hmotné nouzi
- oblasti zaměstnanosti a zvýšení kontrolní činnosti při výkonu nelegální práce

Pro lepší komunikaci a orientaci v navrhovaných změnách byl spuštěn nový web, který informuje o plánovaných změnách v sociální oblasti od 1. 1. 2012.

Sociální reformace se konkrétně zaměřuje na zjednodušení systému sociální ochrany, zefektivnění práce orgánů státní správy, dosažení maximální možné účelnosti dávek, snížení administrativní zátěže pro uživatele služeb, efektivní zacílení a zajištění adresnosti sociálních dávek.⁴²

Další změna se projevila ve vyplácení nepojistných sociálních dávek a dávek z oblasti státní sociální politiky zaměstnanosti, které byly vypláceny prostřednictvím plateb v hotovosti, poštovní poukázkou a bezhotovostně, budou postupně v průběhu roku 2012 vypláceny prostřednictvím Karty sociálních systémů, tzv. sKarty. Vydávat se bude ve dvou variantách, základní a speciální, která bude zároveň sloužit jako průkaz TP, ZTP či ZTP/ P.

Od 1. ledna 2012 došlo ke sjednocení procesu výplaty nepojistných dávek sociální ochrany. Rozhodování a administrace těchto dávek je od tohoto data prováděno jediným orgánem, kterým je Úřad práce ČR. Sjednocením dávkových agend v rámci Sociální reformy dochází ke zvýšení komfortu klientů z hlediska územní dostupnosti.

Od 1. 1. 2012 lze vyřídit veškeré služby – jak v oblasti zaměstnanosti, státní sociální podpory, pomoci v hmotné nouzi i dávek pro osoby se zdravotním postižením na 423

⁴² Dostupné z: <http://socialnireforma.mpsv.cz/cs/2>

kontaktních pracovištích Úřadu práce ČR a 26 detašovaných, resp. výjezdních pracovištích Úřadu práce ČR⁴³.

Podle valorizační podmínky uvedené v zákoně o životním a existenčním minimu vláda změnila svým nařízením od 1. 1. 2012 výši částek životního minima a existenčního minima. K této změně došlo v souvislosti s vývojem spotřebitelských cen, nákladů na výživu a ostatních základních potřeb. Podle sdělení Českého statistického úřadu došlo v rozhodném období (tj. od října 2006 do září 2011) k nárůstu příslušného indexu spotřebitelských cen o 9 %.⁴⁴ Tato změna se projevila ve všech dávkách, které se odvíjejí od životního nebo existenčního minima.

Tabulka č. 2 - Životní minimum v roce 2011 a 2012

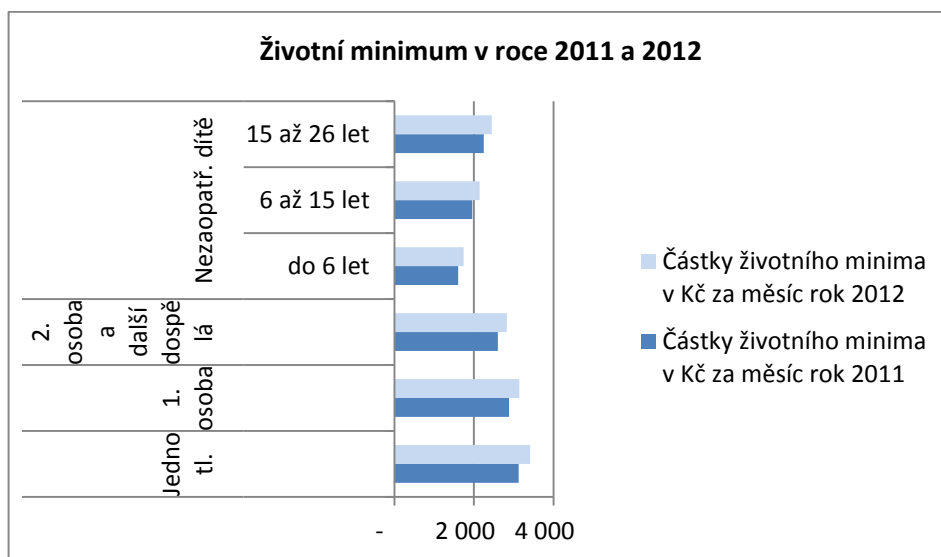
Částky životního minima v Kč za měsíc			
		rok 2011	rok 2012
Jednotlivec		3 126	3 410
První osoba v domácnosti		2 880	3 140
Druhá osoba a další dospělé osoby v domácnosti		2 600	2 830
Nezaopatřené dítě ve věku	do 6 let	1 600	1 740
	6 až 15 let	1 960	2 140
	15 až 26 let	2 250	2 450

Zdroj: Ministerstvo práce a sociálních věcí

⁴³ Dostupné z: <http://socialnireforma.mpsv.cz/cs/2>

⁴⁴ *Životní minimum a existenční minimum se zvyšuje*, [online]

Graf. č. 2 - Životní minimum v roce 2011 a 2012

Zdroj: Ministerstvo práce a sociálních věcí

Předpokladem je, že schválená právní úprava se projeví zvýšením úrovně některých dávek státní sociální podpory a pomoci v hmotné nouzi. Pravděpodobně také dojde k rozšíření okruhu příjemců příslušných sociálních dávek.

Od 1. 1. 2012 se také zvýšila částka existenčního minima z původní částky 2 020 korun na 2 200 korun.

Změny se projevily v jednotlivých dávkách následujícím způsobem:⁴⁵

- *Rodičovský příspěvek*

U dětí starších než dva roky se ruší omezení nároku na rodičovský příspěvek dobou docházky do předškolních zařízení, ale jen za předpokladu, že rodič přejde na novou právní úpravu platnou od 1. ledna 2012.

U dětí mladších než dva roky se zavádí jednotné konto 46 hodin měsíčně jako doba, po kterou je možné umístit dítě v zařízení pro děti, aniž by rodič ztratil nárok na příspěvek.

⁴⁵ Dostupné z <http://socialnireforma.mpsv.cz/cs/2>

Změnami rodičovského příspěvku dochází ke zjednodušení systému a k větší vstřícnosti k potřebám rodin s malými dětmi. Rodičovský příspěvek rodiče získají i tehdy, pokud dítě starší než dva roky umístí do školky. Tato doba přitom není nijak omezena. Cílem je, aby se mohli rodiče snadněji vracet na trh práce a zvýšily se tak jejich šance na další budování pracovní kariéry.

Další změna týkající se rodičovského příspěvku dopadla na rodiče postižených dětí. Od 1. 1. 2012 si rodiče museli zvolit, zda budou čerpat rodičovský příspěvek nebo příspěvek na péči. Do té doby bylo možné čerpat obě dávky do celkové výše 7 600,- Kč.

- *Příspěvek na živobytí*

V dávkách pomoci v hmotné nouzi se sociální reforma od roku 2012 také projevila ve změně přístupu ke zvyšování příspěvku na živobytí, dané možností navyšování příjmu vlastní prací, a to prostřednictvím veřejné služby. V souvislosti s touto novelou již není možné zvýšit si svůj příjem dávky příspěvku na živobytí za navíc odpracované hodiny veřejné služby. Tyto změny se podle mého názoru negativně projeví v dobrovolné snaze nezaměstnané osoby se jakýmkoliv oficiálním způsobem přičinit o navýšení svého příjmu, jsou ohroženy jeho pracovní návyky, jejichž posílení veřejná služba přispívala.

Veřejnou službu, jako jeden z podstatných nástrojů aktivní politiky zaměstnanosti, organizuje Úřad práce jako aktivizační a motivační opatření, které směřuje k obnovování, popř. získání pracovních návyků u osob, které tyto návyky ztratily, nebo u nichž hrozí jejich ztráta, která by mohla vést až k jejich sociálnímu vyloučení. Zejména jsou pro výkon veřejné služby vybírání dlouhodobě nezaměstnaní uchazeči, vedení na Úřadě práce. V dřívějším přístupu v poskytování příspěvku na živobytí a jeho motivaci k jeho navýšení v podstatě osoby pobírající dávky vykonávali veřejnou službu dobrovolně s tím, že mají zájem o zvýšení svého příjmu. V některých případech docházelo ke skryté motivaci osob pobírajících dávky pomoci v hmotné nouzi ve výkonu veřejné služby k získání finančních prostředků z dávky mimořádná okamžitá pomoc, poskytované v případech mimořádných situací. Z této dávky bylo možné podpořit rodinu poskytnutím finančních prostředků na opravu nebo nákup předmětů dlouhodobé potřeby, jako např. pračka, postel pro děti, varný sporák, popř. uhrazení nákladů nezaopatřeným dětem souvisejícím se vzděláváním nebo zájmovou činností.

3.8.3 Vývoj výdajů na dávky státní sociální podpory a pomoci v hmotné nouzi

Do konce roku 2011 poskytovalo dávky pomoci v hmotné nouzi, státní sociální podpory, příspěvků na péči a dávky pro osoby se zdravotním postižením Ministerstvo práce a sociálních věcí. Od ledna 2012 provádí agendu těchto systémů Úřad práce ČR.

Vývoj výdajů na sociální politiku v oblasti státní sociální podpory a pomoci v hmotné nouzi se vyvíjel podle očekávání. Legislativní změny se projevily zejména v poskytování dávky sociální příplatek, porodné, příspěvek na bydlení a příspěvek na živobytí. Blíže se k jednotlivému vývoji věnuji níže.

Tabulka č. 3 - Vývoj výdajů dávkových systémů MPSV

Vývoj výdajů dávkových systémů MPSV v mld. Kč			
		rok 2010	rok 2011
dávky pomoci v hmotné nouzi	příspěvek na živobytí	2,9	3,8
	doplatek na bydlení	0,7	0,9
	mimoř. okamž. pomoc	0,3	0,3
celkem dávky pomoci v hmotné nouzi		3,9	5,0
dávky státní sociální podpory	rodičovský příspěvek	27,7	25,7
	přídavek na dítě	3,9	3,5
	příspěvek na bydlení	3,5	4,6
	sociální příplatek	3,1	0,8
	porodné	1,6	0,3
celkem dávky státní sociální podpory		39,8	34,9
celkové roční výdaje		43,7	39,9

Zdroj: Ministerstvo práce a sociálních věcí⁴⁶

Výdaje na poskytování pomoci v hmotné nouzi, kterými máme na mysli příspěvek na živobytí, doplatek na bydlení a mimořádnou okamžitou pomoc, činily v roce 2011 cca 5,0 mld. Kč, což představovalo oproti roku 2010 meziroční nárůst o 1,1 mld. Kč.

Důvodem pro zvýšení poskytování těchto dávek byl nárůst počtu domácností, které se ocitly v hmotné nouzi, nyní na počet cca 91 tis. domácností, což představovalo nárůst o 12 tis. domácností oproti roku 2010. Dalším důvodem bylo omezení nároku na sociální příplatek v rámci systému státní sociální podpory, což se negativně projevilo zvýšením

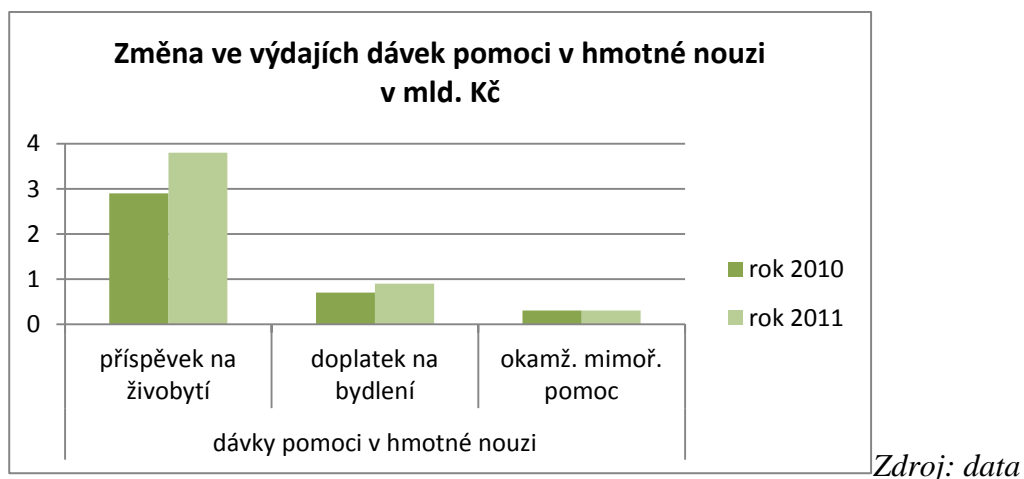
⁴⁶ Dostupné z http://www.mpsv.cz/files/clanky/12657/tz_200312a.pdf

výdajů právě v systému pomoci v hmotné nouzi, a nakonec také nárůst cen v oblasti bydlení. Sociální příspěvek byl nově od ledna 2011 přiznán pouze rodinám, které pečují o zdravotně postiženého člena.

Nárůst počtu domácností s příjmem pod úrovní životního minima se projevilo zvýšením poskytování dávky příspěvek na živobytí, který vzrostl o 0,9 mld. Kč oproti roku 2010. Výdaje na dávku doplatek na bydlení vzrostly o 0,2 mld. Kč oproti roku 2010.

Na výdaje na dávky státní sociální podpory bylo v roce 2011 uvolněno cca 36,0 mld. Kč, což oproti roku 2010 bylo méně o 4,8 mld. Kč. Tento meziroční pokles souvisel převážně s právě probíhajícími úspornými legislativními úpravami, které nabývaly účinnosti počátkem roku 2011.

Graf. č. 3 - Změna ve výdajích dávek pomoci v hmotné nouzi

z Ministerstva práce a sociálních věcí⁴⁷

Největší podíl má omezení nároku u porodného na prvorozené dítě v rodině s rozhodným příjmem do 2,4 násobku životního minima rodiny, který se projevilo snížením výdajů o 1,3 mld. Kč. Dále se projevilo vliv zúžení nároku na sociální příspěvek na rodiny pečující o zdravotně postiženého člena, z tohoto důvodu došlo k poklesu poskytování této dávky o 2,3 mld. Kč. Svůj podíl měly také změny v rodičovském příspěvku, jehož modifikací došlo k úspoře 2 mld. Kč.

⁴⁷ Dostupné z http://www.mpsv.cz/files/clanky/12657/tz_200312a.pdf

Graf. č. 4 - Změna ve výdajích dávek státní sociální podpory

Zdroj: data z

*Ministerstva práce a sociálních věcí*⁴⁸

V celkovém součtu výdaje na dávky státní sociální podpory v souvislosti s provedenými legislativními úsporami meziročně celkově poklesly i přesto, že došlo k výraznému navýšení výdajů na příspěvek na bydlení.

Shrňme-li vývoj výdajů na poskytování dávek státní sociální podpory a dávek pomoci v hmotné nouzi, v celkovém kontextu došlo v pozitivním smyslu k plánovaným úsporám ve výši 3,8 mld. Kč, což můžeme považovat za splnění záměru legislativních změn v rámci těchto nástrojů sociální politiky. Změny se projevily pozitivně na finančních výdajích státu, nelze však opomenout, že se změny také projevily negativním způsobem, a to v nárůstu domácností pod hranicí životního minima, kdy se zvýšil počet těchto domácností o 12 tis. oproti roku 2010.

Tato skutečnost se může projevit i v rámci námi zkoumaného tématu, kterým je chudoba. Život domácností je ovlivněn příjmem, který daná domácnost získává, v případě, že si jej nemůžou členové jakýmkoliv způsobem zvýšit, a sníží se jim podpora poskytovaná prostřednictvím systému státní sociální podpory a pomoci v hmotné nouzi, můžou se tyto osoby ocitát na hranicích nejen životního minima, ale také chudoby, a s ní spojeným sociálním vyloučením.

⁴⁸ Dostupné z MPSV http://www.mpsv.cz/files/clanky/12657/tz_200312a.pdf

3.9 SHRnutí

Sociální politika je souhrnem opatření, která přispívají ke zlepšení ekonomických a sociálních podmínek. Aktivní sociální politika napomáhá předcházení vzniku sociálních problémů přijímáním sociálních opatření. Pasivní sociální politika řeší již vzniklé sociální problémy. Cílem je rozvoj člověka, kultivace jeho životních podmínek, rozvoj osobnosti a zkvalitnění života.

Sociální politika zpravidla zahrnuje politiku sociálního zabezpečení včetně sociálních služeb, rodinnou politiku, bytovou politiku, zejména její sociální aspekty, zdravotní politiku, politiku zaměstnanosti a vzdělávací politiku.

Obecným cílem sociální politiky je zajištění přijatelných životních podmínek a rovných příležitostí pro všechny, s přihlédnutím na jedné straně k zabezpečení sociálního bezpečí a suverenity člověka a na druhé straně omezování jeho závislosti a ohrožení. Sociální politika je realizována a uplatňována prostřednictvím jejich objektů a subjektů.

Objekty sociální politiky jsou ti, pro které jsou určena opatření a na které je zaměřena pozornost. Realizaci sociální politiky nesou subjekty, které za ni zodpovídají, nejdůležitější je stát a jeho orgány, dalšími jsou zaměstnavatelé, zaměstnanecké organizace, neziskové organizace, občanské iniciativy a další organizace působící v sociální oblasti.

V sociální politice jsou uplatňovány nejvýznamnější principy, jako jsou princip sociální spravedlnosti, princip sociální solidarity, princip participace, které vycházejí ze sociálně politických doktrín, jako je liberalismus, křesťanské sociální učení a demokratický socialismus. Sociální politika svými funkcemi ochrannou, rozdělovací a přerozdělovací, homogenizační, stimulační a preventivní působí na jedince nebo skupiny a zároveň ovlivňuje společnost jako celek.

Se sociální politikou souvisí sociální stát, který prostřednictvím přerozdělování poskytuje podporu rodinám s dětmi, materiální podporu lidem v sociálně nepříznivých situacích, podporu lidem žijícím pod úrovní životního minima, vytváří důstojné pracovní podmínky a podporuje užívání politických nástrojů ke zmírňování nezaměstnanosti.

Jedince ve společnosti, jeho postavení, chování a jednání ovlivňuje řada nerovností, které můžeme nalézt ve všech oblastech lidského života. Nerovnost můžeme nalézt na trhu práce, v bohatství, ve spotřebě, v životních příležitostech, v životních podmínkách, v přístupu ke vzdělání. Všechny nerovnosti mohou negativně či pozitivně ovlivnit naše sociální postavení. Nerovnost se může projevovat také určitou diskriminací jedince, např. na trhu práce, životními podmínkami nebo v přístupu ke vzdělání.

Nerovnost je velmi často spojována s chudobou. Oba fenomény spolu souvisejí, nejsou ale totožné. Chudoba představuje výraz extrémní nerovnosti, při které se určitá skupina lidí distancuje od zbytku populace. Ke vzniku či prohlubování chudoby přispívá postupující technický a ekonomický pokrok, prostupující všechny oblasti lidského života.

Chudoba je doprovodným jevem všech sociálně politických problémů, které řeší jednotlivé oblasti sociální politiky. Stát se snaží prostřednictvím sociální politiky chudobu a další sociální problémy zmírňovat.

Chudoba je vždy subjektivním vnímáním jedince, tedy individualizovaná. Chudoba je úzce spojena s deprivacemi v oblasti pracovní, bytové a zdravotní. Jedinec trvale neuspokojuje svoje základní životní potřeby, trvale žije v deprivovaném sociálním prostředí. V našich podmínkách se setkáváme především se subjektivní chudobou, v rámci objektivního subjektu s chudobou relativní, dále se starou chudobou doprovázející životní cyklus jedince a novou chudobou spojenou s postavením jedince na trhu práce.

Primárním důsledkem chudoby a nízkých příjmů je sociální vyloučení, ke kterému přispívají i další faktory, ovlivňující život jedince, jako jsou diskriminace, nízké vzdělání nebo špatné životní podmínky. Jedinec se adaptuje na sociální vyloučení např. důrazem na přítomnost, neschopností plánovat budoucnost, zažívá pocity beznaděje a bezmocnosti nad tím, že není schopen ovlivnit vlastní sociální situaci. Nejohroženějšími skupinami jsou lidé s nízkým vzděláním, dlouhodobě nezaměstnaní, lidé se zdravotním postižením nebo závislostí, osamělí důchodci, příslušníci různých menšin.

Sociálně vyloučené lokality jsou místa s nízkým standardem bydlení, ve kterých se koncentrují nejen sociálně slabí lidé vyloučení ze společenského dění, ale také se zde kumulují různé sociální problémy, jako prostituce, drogy, lichva, nezaměstnanost.

Nezaměstnanost má na obyvatele sociálně vyloučených lokalit negativní dopady, vedle materiální chudoby se jedná o sociální a psychické důsledky, díky nimž dochází k vylučování jedinců z ekonomické a sociální participace ve společnosti, dále k rezignaci na hledání nového pracovního uplatnění, ke ztrátě pracovních návyků. Sociální vyloučení úzce souvisí s chudobou, nejsou to však totožné termíny, i když bývají často zaměňovány.

Sociálně problematické situace pomáhá zvládnout jedincům nebo rodinám systém státní sociální podpory prostřednictvím poskytování dávek přídavek na dítě, příspěvek na bydlení, rodičovský příspěvek, porodné, pohřebné, a dávky péstounské péče

Jedním z opatření, kterým bojuje Česká republika se sociálním vyloučením je systém pomoci v hmotné nouzi. Tento systém je formou pomoci osobám s nedostatečnými příjmy, motivující tyto osoby k aktivní snaze zajistit si prostředky k uspokojení životních potřeb.

.V roce 2011 a 2012 proběhly legislativní změny týkající nástrojů sociální politiky, a to státní sociální podpory a pomoci v hmotné nouzi. Tyto změny přispěly ke snížení ročních výdajů na poskytování dávek. Zároveň došlo ke zvýšení počtu domácností žijících na hranicích životního minima a chudoby.

4 CHARAKTERISTIKA PROSTŘEDÍ

4.1 Charakteristika sociálně vyloučených lokalit v Ústí nad Labem

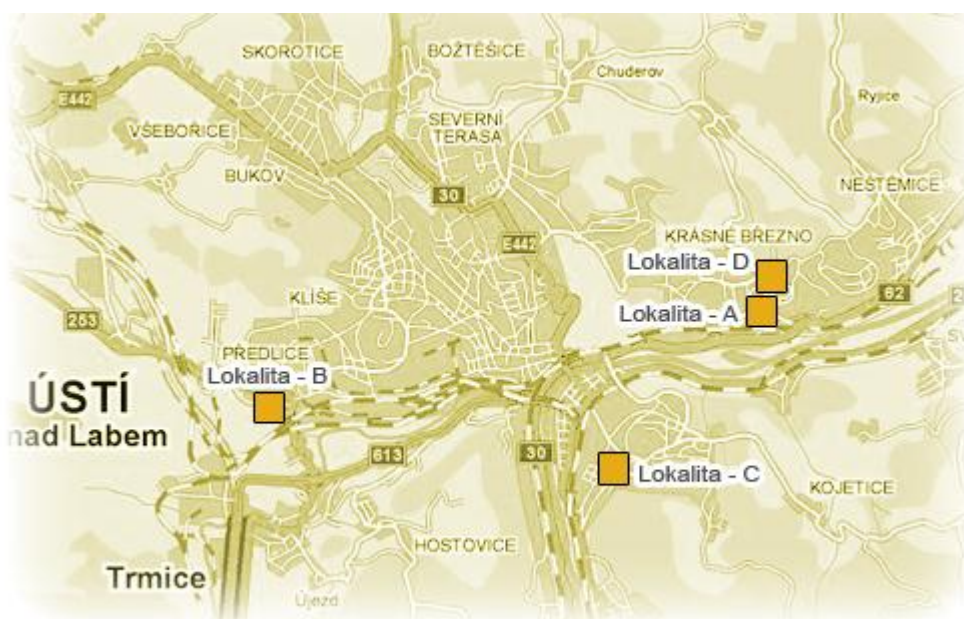
V Ústí nad Labem v rámci „Analýzy sociálně vyloučených romských lokalit a absorpční kapacity subjektů působících v této oblasti“ a zpracování „Mapy sociálně vyloučených nebo sociálním vyloučením ohrožených romských lokalit“⁴⁹, kterou pro MPSV provedla společnost GAC, s. r. o., v roce 2006, byly identifikovány čtyři lokality se sociálně vyloučenými nebo sociálním vyloučením ohroženými obyvateli. Tyto znevýhodněné lokality se nacházejí v Předlicích, na Střekově a dvě v Krásném Březně.

Obyvatelé v těchto lokalitách jsou většinou závislí na dávkách státní sociální podpory a pomoci v hmotné nouzi, příležitostně pracují převážně „na černo“ při stavebních a výkopových pracích, dále sbírají starý kov a papír. Děti se převážně vzdělávají v praktických školách. V lokalitách působí nestátní neziskové organizace v rámci terénní sociální práce, sociálně aktivizačních služeb pro rodiny s dětmi a nízkoprahových klubů Člověk v tísni, o. p. s., Oblastní charita, YMCA, Drog-out.

V lokalitách se vyskytují sociálně problémové jevy, zejména prostituce, prodej drog, lichva a krádeže, nepořádek. Současně dochází v sociálně vyloučených lokalitách k migraci obyvatel z jedné lokality do druhé, i v rámci okolních měst.

⁴⁹ Dostupné z http://www.mpsv.cz/files/clanky/3043/Analyza_romskych_lokalit.pdf

Obrázek č. 1 - Mapa sociálně vyloučené lokality v Ústí nad Labem

Zdroj: ESF ČR⁵⁰

- *Lokalita A – Krásné Březno*

Dlouhodobě existující lokalita v periférii, do které jsou od 90. let 20. století stěhování neplatiči. Lokalita je z jedné strany ohraničena železnicí, z druhé strany řekou. Sociálně nevyločení žijí cca 300 metrů od lokality. Občanská vybavenost je v dosahu cca 15 – 20 minut chůze. Domy jsou ve špatném technickém stavu, chybějí okapy, v bytech se vyskytuje plíseň, jsou bez teplé vody a koupelen. Prázdné byty jsou vypáčeny a zdevastovány. Domy jsou nájemní v soukromém vlastnictví. Nájemní vztahy jsou krátkodobé, většinou na dobu určitou 1 měsíc – 3 měsíce.

- *Lokalita B – Předlice*

Lokalita je umístěná v periférii, původně vznikla přirozeným sestěhováním. Do 90. let zde žili starousedlíci, nyní do lokality přicházejí noví Romové, z různých míst v ČR, zejména Teplic, Krupky, Rumburku, a také ze Slovenska. Lokalita je z jedné strany omezena silnicí a průmyslovou zónou, z druhé strany potokem a železniční tratí. Nejbližší

⁵⁰ Dostupné z http://www.esfcr.cz/mapa/int_us6_26_1.html

sociálně nevytlučené žijí cca 500 metrů od lokality. Občanská vybavenost je v dosahu cca do 10 minut chůze. V lokalitě jsou činžovní domy v několika ulicích v jedné čtvrti s byty 2., 3. a 4. kategorie. Některé domy jsou ve velmi špatném technickém stavu, ohrožující životy lidí. Několik domů již prošlo rekonstrukcí, většinou jsou v soukromém vlastnictví. Nájemní vztahy jsou uzavírány na dobu určitou, obvykle 3 měsíce, náklady spojené s bydlením jsou zde neúměrně vysoké. Některé domy vlastní Romové z Moravy, kteří s domy hospodaří a s nájemníky jednají na hranici zákona. V lokalitě je zřízeno několik ubytoven. Pouze jeden dům v lokalitě je ve vlastnictví města.

- *Lokalita C – Střekov*

Lokalita se nachází v běžné zástavbě, jedná se o skupinu činžovních domů v několika ulicích v jedné čtvrti, nejčastěji s byty 1., 2., 3. kategorie. V lokalitě se nachází několik ubytoven, s rozdílnou úrovní poskytování služeb. Sociálně nevytlučené žijí v těsném sousedství. Občanská vybavenost je v dosahu cca 15 minut chůze. V této lokalitě dochází k řízenému sestěhování do ubytoven, ve kterých jsou nevyhovující hygienické podmínky, neudržované prostředí, neúměrně vysoké nájemní poplatky, nepořádek, kumulují se zde nežádoucí projevy chování.

- *Lokalita D – Krásné Březno*

Lokalitu tvoří sídlištní panelová zástavba a ubytovny v několika ulicích. Jednu ubytovnu tvoří dvoupatrová budova se společným sociálním zařízením, další je sedmipatrová ubytovna, ve které 1. a 2. patro má společné sociální zařízení a na dalších patrech jsou ubytovací buňky. V rámci sídliště bydlí i sociálně nevytlučené obyvatelé. Základních občanská vybavenost je v dosahu cca 5 – 10 minut chůze od lokality. Některé služby a instituce se nalézají ve vzdálenosti 5 – 15 minut jízdy autobusem. Byty jsou zde v osobním vlastnictví, dále byty vlastní družstvo Družba, společnost CPI byty a soukromí majitelé celých objektů. Ubytovny vlastní soukromý majitel. V poslední době zde dochází ke značnému poklesu cen nemovitostí, sociálně nevytlučené byty prodávají a odcházejí z blízkosti lokality. Noví majitelé byty většinou pronajímají, obvykle na dobu určitou, dochází zde proto ke zvýšení koncentrace Romů a sociálně slabých rodin. Dochází k migraci v rámci celého města.

Od vypracování Analýzy sociálně vyloučených lokalit v roce 2006 do současnosti vznikla v Ústí nad Labem nová sociálně vyloučená lokalita v městské části Mojžíř. Tuto lokalitu tvoří panelová výstavba v podstatě o jedné ulici se jménem Jindřicha Plachty, vybudovaná koncem 80. let. Lokalita je umístěna na periferii na konci města Ústí nad Labem. Žijí zde zejména sociálně slabí lidé, převážně romské menšiny. V loňském roce zde byly investovány velké finanční prostředky z Evropské unie na podporu infrastruktury. I přes veškerou snahu Úřadu městského obvodu Neštětice je tato lokalita považována za jednu z nejhorších lokalit v Ústí nad Labem.

4.2 Popis lokality Krásné Březno v Ústí nad Labem

Krásné Březno je částí městského obvodu Ústí nad Labem – Neštětice v Ústí nad Labem. Leží na levém břehu řeky Labe asi 3 km na východ od centra města a v současnosti má cca 14 000 trvale hlášených obyvatel.

Podstatnou část čtvrti tvoří na severu situované panelové sídliště Krásné Březno, vybudované v 80. letech 20. století. V jižní části čtvrti, velice přibližně vymezitelné od ulice Drážďanské, respektive Podmokelské směrem k řece Labi, nalezneme spíše starší zástavbu, dále sídla řady podniků, jako např. Pivovar Krásné Březno, KB – Likér, Severografie, prodejny automobilů, autoservisů a množství menších firem. U řeky Labe se nachází překladiště a ČSPL – Přístav Ústí n. L. Ve středu čtvrti se nachází rozsáhlá stavba „Kulturního domu Corso“, Katastrální úřad Ústí n. L, dále pekárna Inpeko, supermarket Billa. V samotném Krásném Březně jsou dvě základní školy, v Husově ulici a v ulici Anežky České, další základní škola je na sídlišti Pod Vyhlídkou, které je rovněž administrativní součástí čtvrti. V Krásném Březně také sídlí ISS obchodní a ISS stavební. Řada dětí, především z romských rodin, nenavštěvuje místní základní školy, nýbrž dojíždí do praktické školy v Neštětích.

V obvodě Neštětice žije větší podíl obyvatel romské, slovenské a vietnamské národnosti. Důvodem větší koncentrace lidí těchto národností je snazší dostupnost bytů, které je možné pronajmout nebo koupit za výhodnějších podmínek než v jiných obvodech města.

V této oblasti se také nachází sociálně vyloučené a sociálním vyloučením ohrožené lokality. Tyto oblasti, obývané z velké části Romy, lze do jisté míry vymezit následovně:

- několik ulic mezi železniční stanicí Ústí n. L. – Sever a řekou Labe, jsou to ulice Nový svět, Matiční, Svádovská, Pekařská, Růžová;
- ulice 1. máje, Dr. Horákové, Přemyslovců, Keplerova, V Oblouku, Anežky České, Žežická a dále část sídliště Pod Vyhlídkou.

Odhadem lze říci, že Romové tvoří asi 25 – 30 % obyvatel Krásného Března.

Ve zkoumané lokalitě žije v současné době poměrně početná skupina sociálně slabých obyvatel, tedy osob s nízkým sociálním, ekonomickým a kulturním kapitálem, kteří se

postupně dostávají do situace sociálního vyloučení. Na některých konkrétních místech, jako např. v lokalitě Nový Svět, včetně známé ulice Matiční, se můžeme setkávat se znaky extrémního sociálního vyloučení, v důsledku vlivu řady vnějších i vnitřních faktorů, mezi nimiž hraje nezanedbatelnou roli bytová politika města Ústí n. L., především otázka tzv. sociálního bydlení. To znamená, že čím více sociálně slabých zde žije, tím více je čtvrť, popř. ulice „ostatními“ obyvateli vnímána jako problematická a tím větší je snaha těchto „ostatních“ ji opustit. Díky tomu získává stále důrazněji pověst jakési „špatné čtvrti či ulice“, ze které je lepší včas se odstěhovat, než začnou klesat ceny bytů, které budou dostupnější pro ekonomicky méně zajištěné osoby a rodiny, anebo spekulanty, kterých v lokalitě přibývá.

5 ŠETŘENÍ V TERÉNU

Šetření v terénu navazuje na výchozí zkoumanou problematiku. Předmětem šetření v terénu je zaměření na obyvatele žijící v sociálně vyloučené lokalitě, zjištění jejich subjektivní míry chudoby v souvislosti se změnami ve vyplácení dávek státní sociální podpory a pomoci v hmotné nouzi.

Šetření je pojato z kvantitativní a kvalitativní stránky. V kvantitativním šetření získávám výchozí informace pro kvalitativní šetření, sleduji podmínky života lidí žijících v sociálně vyloučené lokalitě, pozornost věnuji jejich subjektivnímu hodnocení chudoby, materiálnímu a technickému zabezpečení. Kvalitativní stránka je zaměřena na konkrétní osoby a jejich rodiny, zjišťuji konkrétní dopady změn na život rodiny.

5.1 Anketní šetření – Subjektivní míra chudoby osob pobírajících dávky státní sociální podpory a pomoci v hmotné nouzi

Kvantitativní šetření bylo zaměřeno na zjišťování životních podmínek osob a rodin žijících v sociálně vyloučené lokalitě, jejich subjektivního vnímání chudoby, stavu a formy bydlení, příjmové a výdajové stránky osob a rodin v souvislosti se změnami vyplácení dávek. Šetření proběhlo metodou dotazníkového šetření použitím anketního lístku⁵¹, který se skládal ze tří částí. První část se týkala velikosti rodiny a domácnosti, bydlení, subjektivních názorů, druhá část se týkala příjmové a výdajové situace rodiny, čerpání sociálních dávek, a třetí část se týkala základních anamnestických údajů respondentů.

Hlavním cílem anketního šetření bylo zjistit dopad změn systému státní sociální podpory na sociálně vyloučené osoby a rodiny, jejich podmínky života, čerpání sociálních dávek a aktuální problémy. Anketního šetření se účastnily osoby a rodiny, se kterými jsem pracovala v rámci terénní sociální práce. Šetření bylo provedeno na vzorku 165 osob nebo rodin, které souhlasily s vyplněním anketního lístku v papírové podobě. Anketa byla vytvořena jednoduchým způsobem tak, aby její otázky byly snadno pochopitelné a její

⁵¹ Vzor anketního lístku je přílohou č. 1 Diplomové práce

vyplnění trvalo poměrně krátkou dobu. Celkem bylo navraceno 143 vyplněných anketních lístků, ze kterých bylo z důvodu chybovosti 11 lístků vyřazeno. Šetření probíhalo v období červenec – září 2012 v lokalitě.

Forma anketního šetření byla přizpůsobena cílové skupině sociálně vyloučených osob, které mají převážně základní vzdělání. Napiš do práce v hodnocení

Stanovila jsem si hlavní hypotézu H_0 : v souvislosti se změnou ve vyplácení dávek státní sociální podpory ke dni 1. 1. 2011 došlo ke zhoršení životních podmínek u osob žijících v sociálně vyloučené lokalitě Krásné Březno v Ústí nad Labem.

Hypotéza H_1 zní: snížením dávek státní sociální podpory ke dni 1. 1. 2011 nedošlo ke zhoršení životních podmínek osob žijících v sociálně vyloučené lokalitě Krásné Březno v Ústí nad Labem.

5.2 Kvalitativní šetření – semistandardizovaný rozhovor a pozorování

Po kvantitativním šetření následovalo šetření mezi konkrétně vybranými rodinami v sociálně vyloučené lokalitě Krásné Březno, které probíhalo pomocí semistandardizovaného rozhovoru a pozorování.

Rozhovory probíhaly v přirozeném prostředí respondentů, kteří odpovídali na předem připravené otázky. Na počátku byli respondenti seznámeni s účelem rozhovoru, po té probíhalo samotné šetření, které v případě každé rodiny trvalo zhruba 45 min, až 1 hod. Odpovědi na otázky byly zapisovány do záznamového archu, který je přílohou č. 2 diplomové práce.

Hlavní oblastí zájmu bylo pochopit běžný život lidí v přirozených podmínkách z jejich úhlu pohledu, v jejich interpretaci. Zjištěné poznatky nelze zobecňovat na celou společnost, mají spíše vypovídající schopnost o tom, jaké životní podmínky, pocity a názory mají některé rodiny, žijící v nestandardních podmínkách společnosti.

Kvalitativní šetření probíhalo prostřednictvím částečně strukturovaného rozhovoru, který byl rozdělen podle zaměření otázek do pěti tematických okruhů. V průběhu rozhovoru byly

tazatelem kladeny doplňující otázky, odpovědi byly tazatelem zaznamenávány do připraveného formuláře.⁵² Kvalitativní šetření jsem doplnila studiem dokumentů, které respondenti byli ochotni předložit. Při studiu dokumentů byly využívány převážně nájemní smlouvy, rozhodnutí a oznámení o dávkách státní sociální podpory a pomoci v hmotné nouzi, jednorázové platební příkazy, soudní rozhodnutí, další předložené písemnosti.

5.2.1 Popis vybraných rodin

Pro kvalitativní šetření jsem si vybrala konkrétní rodiny, se kterými jsem spolupracovala jako terénní sociální pracovnice Člověka v tísní, o. p. s., v letech 2010 až 2012.

Předpokladem výběru byla jejich vynaložená iniciativa k řešení vlastní situace.

Rodina 1 (R1)

Spolupráce s rodinou započala v únoru 2011. Pětičlennou rodinu tvoří matka Iveta, otec a 4 děti ve věku 2, 7, 11 a 12 let. Matce je 31 let, otcovi 32 let. Rodina žije v nájemním bytě 1+1 v činžovním domě v Novém Světě. Nájemní vztah mají uzavřen na dobu určitou, a to 3 měsíce. Smlouva je prodlužována pouze v případě, že nemají žádný dluh na nájmu. Byt je ve špatném stavu, je špinavý, neudržovaný, objevuje se zde plíseň, je špatně vytápěn. Byt je zařízen velice skromně, je zde místo na spaní, skříň, stůl a židle. Domácnost nemá pračku, děti jsou špinavé, špatně oblečené, celkově zanedbaná domácnost.

S penězi rodina vychází špatně, druh sbírá železo, rodina si půjčuje často peníze. Problémy řeší ve škole, kdy jsou ze strany školy stížnosti na děti, že jim chybí základní vybavení.

Rodina má dluhy u ČEZ za odběr elektřiny, exekuční příkazy za nezaplacené pokuty, z důvodu špatné docházky dětí do školy má rodina postih na dávkách SSP. Další dluh má rodina za nezaplacený telefon.

Problémy s bydlením, nevhodné prostředí, majitel předává pozdě smlouvu, po té jsou potíže s dávkami, kdy nesplní povinnost vše doložit. Problémy s docházkou dětí do školy.

⁵² Záznamový arch je přílohou č. 2 Diplomové práce

Rodina pobírá rodičovský příspěvek, přídavky na děti, dále příspěvek na bydlení a příspěvek na živobytí. Sociální příplatek, ve výši několika tisíc, jim byl v lednu odebrán.

Životní minimum rodiny je 14130,- Kč měsíčně (3140+2830+2140+2140+2140+1740). Iveta pobírá rodičovský příspěvek ve výši 3800,- Kč, dále pobírá přídavky na děti 2330,- Kč, příspěvek na bydlení 2730,- Kč, příspěvek na živobytí a doplatek na bydlení celkem 8610,- Kč. Celkový příjem rodiny je 17470,- Kč.

Z těchto peněz uhradí 8000,- Kč nájem, 1500,- elektřinu a na zbytek měsíčních výdajů zbývá 7970,- Kč pro všechny členy rodiny, po přepočtu na 1 osobu je to 1328,- Kč měsíčně na osobu.

Rodina 2 (R2)

Rodina začala se mnou spolupracovat v květnu 2012. Tříčlennou rodinu tvoří matka Jana, otec a syn ve věku 8 let. Janě je 27 let, otcí je 29 let, oba jsou nezaměstnaní, evidovaní na úřadu práce. Rodina žije v činžovním bytě blízko hlavní silnice, velice skromně.

Bydlení není v dobrém stavu, dům je špinavý, zapáchá, je zde vysoká vlhkost, špatně vytápěný. Byt je ve špatném stavu, neudržovaný. Vybavení byt je základní, postele, stůl, židle, gauč, televize. Byt je vymalovaný. Nájemní smlouvu mají uzavřenou na dobu určitou, na půl roku. Majitel smlouvu vystavil se zpožděním, tudíž se nemohli přihlásit k trvalému pobytu a přišli o dávky za bydlení. Nájemné platí 8300,- Kč.

Rodiče se o syna starají, jak můžou. Problémy má ve škole s pomůckami, na které nestačí rodičům peníze, ve škole si stěžují. Oba dva jsou nezaměstnaní, práci nemohou najít.

Rodina pobírá přídavek na dítě, dále příspěvek na bydlení a příspěvek na živobytí. Sociální příplatek, ve výši několika tisíc, jim byl v lednu odebrán.

S finančními prostředky vychází špatně, občas si musí půjčit, manžel chodí na železo.

Životní minimum rodiny je 8110,- Kč měsíčně (3140+2830+2140). Rodina pobírá přídavek na dítě 610,- Kč, doplatek na bydlení a příspěvek na živobytí celkem 7590,- Kč. Celkový příjem rodiny je 8200,- Kč.

Z těchto peněz zaplatí nájemné 5000,- Kč, na zbytek měsíčních výdajů zbývá 1500,- Kč pro všechny členy rodiny, po přepočtu na 1 osobu je to 1066,- Kč měsíčně na osobu.

Rodina 3 (R3)

Spolupráce s rodinou začala v březnu 2011. Šestičlennou rodinu tvoří matka Petra a 5 dětí ve věku 6, 8, 10, 17 a 18 let. Petře je 36 let, je samoživitelka, je nezaměstnaná, evidovaná na úřadu práce. S dětmi žije na ubytovně v jedné místnosti. Bydlení je nevyhovující, jsou zde švábi, štěnice, nepořádek, špína, chodby neudržované. Na ubytovně se vyskytují problémové jevy, jako prostituce, drogy, lichva, hazardní hry a další. Petra se o děti stará v rámci možností, bývalý partner ji s ničím nepomáhá. Problémy má se staršími syny, kteří jsou nezaměstnaní, nepomáhají. Občas s ní žije její matka, která nemá kam jít.

Petra má dluhy u ČEZ za nedoplatek na elektřině, který se snaží splácet. S penězi hospodaří, koupila si použitou pračku, dělá pravidelně velké nákupy.

Petra pobírá přídavky na děti, příspěvek na živobytí a doplatek na bydlení.

Za ubytování doplácí 7400,- Kč, zbytek je hrazen jako institut zvláštního příjemce z dávky pomoci v hmotné nouzi.

Životní minimum rodiny je 14460,- Kč měsíčně (3140+2450+2450+2140+2140+2140). Rodina pobírá přídavek na dítě 3230,- Kč, doplatek na bydlení a příspěvek na živobytí celkem 12396,- Kč. Celkový příjem rodiny je 15626,- Kč.

Z těchto peněz doplatí 7400,- Kč nájem, na zbytek měsíčních výdajů ji zbývá 8226,- Kč pro všechny členy rodiny, po přepočtu na 1 osobu je to 1371,- Kč měsíčně na osobu.

Rodina 4 (R4)

Spolupráce s rodinou započala v únoru 2011. Rodina je šestičlenná, tvoří ji matka Renata, dcera 19 let, dcera 18 let a 2 dcery ve věku 16 let, vnuk 1 rok. Renatě je 36 let, je na rodičovské dovolené se svým vnukem, kterého má svěřeného do péče, je rozvedená. S otcem dětí se stýkají, ale nežijí spolu ve společné domácnosti. Jedna dcera z dvojčat trpí lupénkou, matka se o ní stará, pobírá příspěvek na péči a sociální příplatek. Dvojčata navštěvují 9. třídu základní školy, dvě starší dcery jsou nezaměstnané, vedené na úřadu

práce. Druhá dcera z dvojčat je těhotná, čeká své první dítě s 17 letým přítelem, který je nyní v ochranné výchově.

Renata se potýká s nedostatkem finančních prostředků. Žije v bytě 3+1 v panelovém domě v Krásném Březně. Za bydlení hradí nájem 11000,- Kč a elektřinu ve výši 1500,- Kč měsíčně. Celkové příjmy má cca 6500,- Kč za SSP, 4000,- za HN, a výživné na děti 650,-. Sociální příspěvek nebyl matce po reformě odebrán. Renata nemá nárok na příspěvek na bydlení z důvodu přestěhování do jiného bytu, ve kterém ji zatím nevznikl nárok.

Renata obdržela vysoký nedoplatek za elektřinu, který není schopna uhradit, byl domluven splátkový kalendář na splátky ve výši 2250,- Kč, který ale Renata nezvládá splácet. Dluh na elektřině se vyšplhal na cca 60 tis. Kč, klientka nemá na splácení, je nařízeno soudní jednání.

Renata má problémy s penězi, jelikož ji exekutor obstavil účet, na který ji přišel příspěvek na péči ve výši 5000,- Kč. Renata se potýká s řadou exekucí od Dopravního podniku města Ústí nad Labem, má několik jednorázových platebních příkazů na částku 7880,- Kč.

Ráda by se odstěhovala z nynějšího bytu, má problémy s bydlením, dům i byt jsou ve velmi špatném technickém stavu. Musela si koupit kuchyň, která v bytu nebyla, majitel domu vypíná teplou vodu a topení, v domě nejede výtah, je zde špína, nepořádek, švábi a štěnice. Na jiný byt nemá peníze, dluží na nájmu, smlouvu na odběr elektřiny musela uzavřít s dodavatelem dcera, sama má dluhy.

Smlouvu má uzavřenou na dobu určitou na 3 měsíce s tím, že pokud bude dlužit na nájmu, tak nebude prodloužena

Životní minimum rodiny je 13740,- Kč měsíčně (3140+2250+2250+2250+2250+1600). Renata pobírá rodičovský příspěvek ve výši 3800,- Kč, přídavky na děti 1900,- Kč, na příspěvek na bydlení nemá nárok, jelikož se nově rodina přestěhovala. Další příjem tvoří výživné na 2 dcery 600,- Kč. Na příspěvku na živobytí a doplatku na bydlení rodina dostává 11270,- Kč. Renata pobírá na svoji dceru příspěvek na péči 5000,- Kč, který se do příjmu rodiny nepočítá. Celkový příjem rodiny je 17570,- Kč.

Z těchto peněz uhradí 11000,- Kč nájem, 1500,- elektřinu a na zbytek měsíčních výdajů jí zbývá 5070,- Kč pro všechny členy rodiny, po přepočtu na 1 osobu je to 845,- Kč měsíčně na osobu.

Rodina R5 (R5)

Rodina se mnou spolupracovala od října 2010. Sedmičlennou rodinu tvoří matka Andrea, druh a 5 dětí ve věku 3, 5, 7, 9, 13 let. Andree je 31 let, druhovi je 35 let. Rodina žije se svými dětmi y v panelovém bytě ve 2+1 v sociálně vyloučené lokalitě Krásné Březno. Byt je ve standardním provedení, ve špatném technickém stavu, neudržovaný. Majitel byt nechce opravit. Rodina má byt vybaven základním vybavením, dále je zde sedací souprava, televize, skříně, stůl a židle, místo na spaní. O děti se stará dobře.

Nájemné hradí 11150,- Kč a elektřinu 1000,- Kč měsíčně. Andrea pobírá rodičovský příspěvek ve výši 3800,- Kč. Dále pobírá přídavky na děti, příspěvek na živobytí a doplatek na bydlení. Příspěvek na bydlení nepobírá, jelikož je byt v družstevním vlastnictví a rodina je v podnájemním vztahu.

Andrea má problémy s placením nájmu, dluží na nájmu asi 25000,- Kč. Dluh ji vznikl tím, že si majitel počítá penále za pozdní platby, klientka s penězi nevychází dobře.

Má dluh také na elektřině z dřívější doby.

Životní minimum rodiny je 15870,- Kč měsíčně (3140+2830+1740+1740+2140+2140+2140). Andrea pobírá 3800,- Kč rodičovský příspěvek, dále přídavek na děti 2830,- Kč Na příspěvku na živobytí a doplatku na bydlení rodina dostává 12430,- Kč. Celkový příjem rodiny je 19060,- Kč.

Z těchto peněz uhradí 11150,- Kč nájem, 1000,- elektřinu a na zbytek měsíčních výdajů jí zbývá 6910,- Kč pro všechny členy rodiny, po přepočtu na 1 osobu je to 987,- Kč měsíčně na osobu.

Rodina R6

Rodina se mnou spolupracovala od září 2010. Čtyřčlennou rodinu tvoří otec Milan, matka a 2 děti. Milanovi je 25 let, jeho družce je 20 let. Milan je na rodičovské dovolené se svým synem, družka je evidovaná na Úřadě práce. Žijí se svými 2 syny ve věku 2 roky a 8 měsíců v panelovém bytě v garsoniéře o velikosti 20m² v sociálně vyloučené lokalitě Krásné Březno. Matka dětí je ze Slovenska. Milan má uzavřenou nájemní smlouvu na 1 rok na pronajatý byt od realitní kanceláře, byt je ve standardním provedení, čistý. Milan má byt vybaven základním vybavením, dále je zde sedací souprava, televize, skříně, konferenční stůl. Děti chodí čistě oblečené, jsou velmi často nemocné, starší syn byl 4 x v nemocnici s průduškami.

Nájemné hradí 5450,- Kč a elektřinu 950,- Kč měsíčně. Milan splácí dluh 26000,- Kč na nájmu u realitní kanceláře 1000,- Kč měsíčně realitní kanceláři.

Dluh mu vznikl tím, že neměl dostatek peněz na nájem v době, kdy jeho partnerka nebyla společně posuzovanou osobou, protože neměla v ČR přechodný pobyt. Rodina s penězi nevychází dobře. Z důvodu neplacení nájmu nemá Milan náklady na bydlení, tudíž pobírá nižší sociální dávky.

Před 3 měsíci měl velký problém s dluhem u ČEZ, vypli mu elektřinu, tak místo zaplacení nájmu vyrovnal dluh na elektřině. Dále má problémy s Dopravním podnikem, má několik exekucí za nezaplacené pokuty.

Životní minimum rodiny je 9450,- Kč měsíčně (3140+2830+1740+1740). Milan pobírá rodičovský příspěvek na sebe ve výši 3800,- Kč. Dále pobírá přídavky na děti 1000,- Kč, příspěvek na živobytí a doplatek na bydlení celkem 6320,- Kč. Celkový příjem rodiny je 11120,- Kč.

Z těchto peněz uhradí 5450,- Kč nájem, 950,- elektřinu a na zbytek měsíčních výdajů zbývá 4720,- Kč pro všechny členy rodiny, po přepočtu na 1 osobu je to 1180,- Kč měsíčně na osobu.

6 ZHODNOCENÍ VÝSLEDKŮ

6.1 Výsledky anketního šetření – Subjektivní míra chudoby osob pobírajících dávky státní sociální podpory a pomoci v hmotné nouzi

Prostřednictvím realizovaného anketního šetření můžeme zhodnotit dopad změn na životní podmínky osob pobírajících dávky státní sociální podpory a pomoci v hmotné nouzi. Anketním šetřením bylo osloveno 165 osob, kterým byl předán anketní lístek.

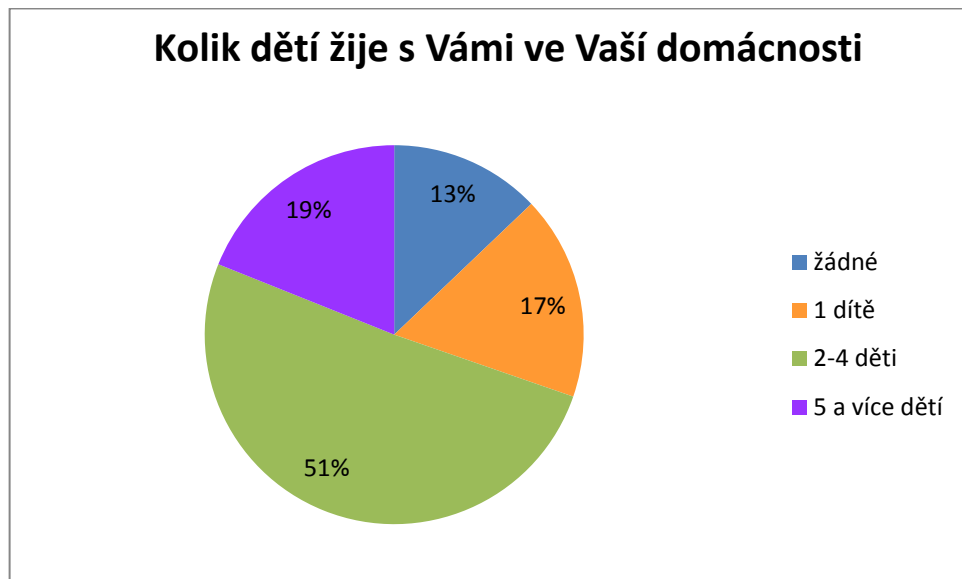
Forma anketního lístku byla přizpůsobena cílové skupině sociálně vyloučených osob, které mají převážně základní vzdělání. Anketa byla vytvořena jednoduchým způsobem tak, aby její otázky byly snadno pochopitelné a její vyplnění trvalo poměrně krátkou dobu. Celkem bylo navraceno 143 vyplněných anketních lístků, ze kterých bylo z důvodu chybovosti 11 lístků vyřazeno. Šetření probíhalo v období červenec – září 2012 v sociálně vyloučené lokalitě.

Pro výzkumné šetření jsem si vybrala sociálně vyloučenou lokalitu v Ústí nad Labem v Krásném Březně, ve které působím více než dva roky jako terénní sociální pracovnice.

Shrnuté údaje budeme vztahovat k 132 respondentům. Z tohoto počtu respondentů bylo zastoupeno 64 % žen (celkem 85 žen) a 35 % mužů (celkem 47 mužů). Anketní lístek je přiložen jako příloha č. 1 této práce.

1. Na otázku „**Kolik osob žije ve Vaší domácnosti?**“ nejčastěji odpovědělo 69 dotázaných „5 – 6 osob“, což představuje celkově 52 % dotázaných. Druhé místo tvořily domácnosti o počtu „2 – 4 členů“, tuto možnost zvolilo 31 % dotázaných.
2. Na otázku „**Kolik dětí žije s Vámi ve Vaší domácnosti?**“ zaškrtnulo 67 dotázaných možnost „2 – 4 dětí“, což bylo celkově 51 % dotázaných. Překvapivě 25 dotázaných uvedlo, že v jejich domácnosti žije „5 a více dětí“, což představovalo 19 % dotázaných. Bezdětné domácnosti tvořily 13 % u dotázaných.

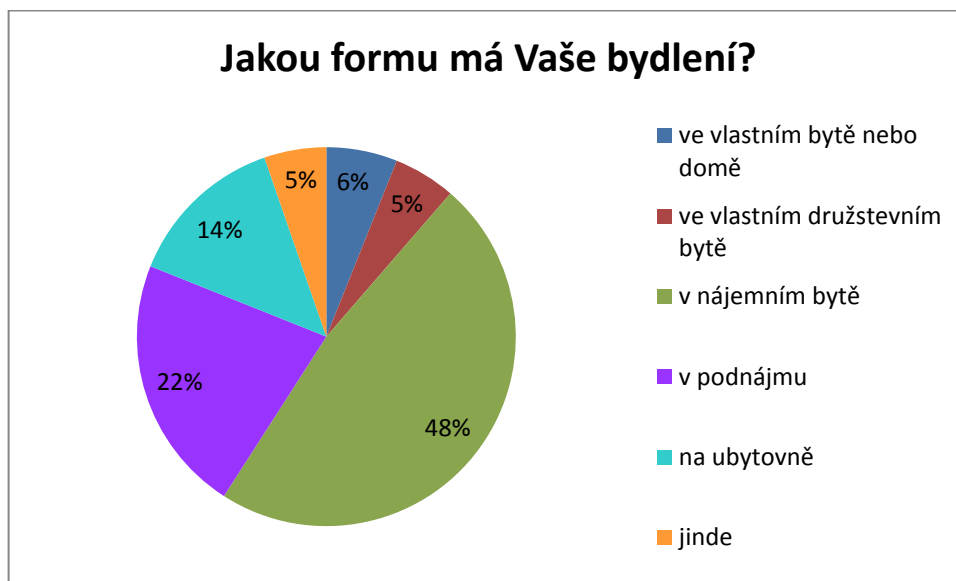
Graf č. 6 - Kolik dětí žije s Vámi ve Vaší domácnosti?

Zdroj: vlastní propočet

3. Další otázkou, tentokrát již konkrétnější, bylo zjišťováno „**Jakou formu má Vaše bydlení?**“ Respondenti mohli vybírat z více předem připravených odpovědí. Nejčastěji lidé žijí v nájemním bydlení, a to 66 respondentů, což představuje 48 % dotázaných, další možnosti bydlení jsou již méně často využívány. Respondenti, kteří zvolili možnost „jinde“ doplnili, že využívají bydlení v azylovém domě a u příbuzných.

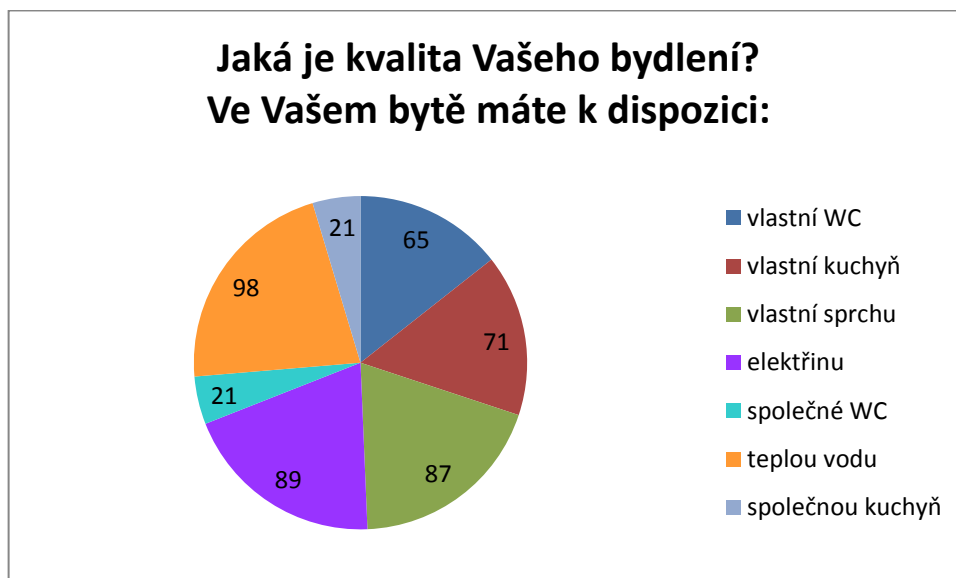
Graf č. 7 - Jakou formu má Vaše bydlení?

Zdroj: vlastní propočet

4. Otázka „**Na jak dlouhou dobu máte uzavřenou smlouvu na bydlení?**“ byla zaměřena na zjištění, jak jsou koncipovány nájemní smlouvy se zaměřením na dobu trvání. Na velmi jasné první místo zvolilo 97 respondentů odpověď na dobu určitou, a to zejména na dobu 1 – 3 měsíce, která se objevila u 70 odpovědí, což představuje 72% smluvních vztahů u respondentů. Zajímavostí je, že 16 respondentů užívá byt bez platné nájemní smlouvy.
5. Otázkou „**Jaká je kvalita Vašeho bydlení?**“ jsme zjišťovali, jaké vybavení mají domácnosti k dispozici. Respondenti mohli zaškrtnout více odpovědí. Výsledky byly následující.

Graf č. 9 - Jaká je kvalita Vašeho bydlení?

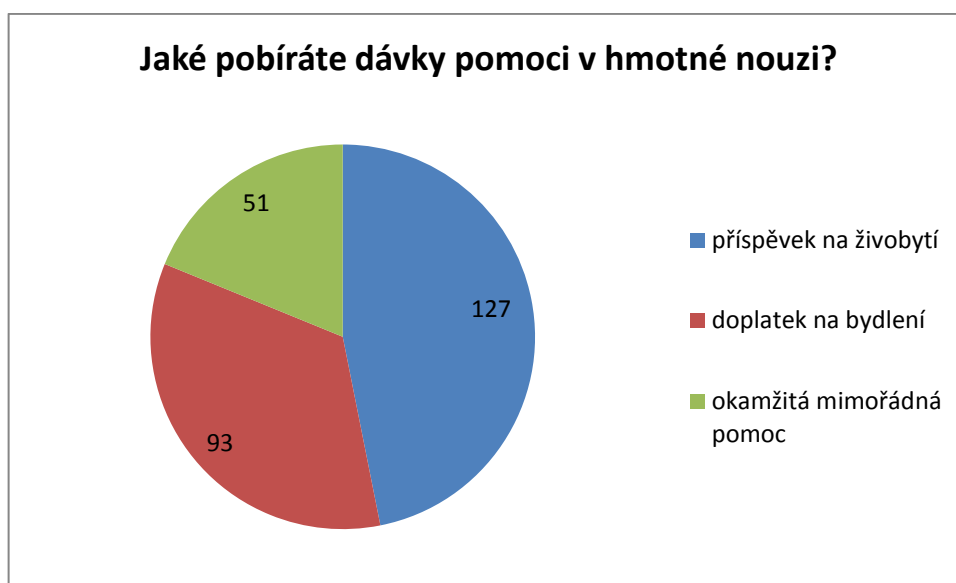
Zdroj: vlastní propočet

V této otázce se vyloženě žádná z odpovědí nevymykala, domácnosti již téměř běžně mají k dispozici teplou vodu, vlastní sprchu, využívají elektřinu. I přesto je potřeba zmínit, že stále 34 domácností nemá k dispozici teplou vodu, což představuje 25 % respondentů. Méně často se již objevuje užívání společné kuchyně a společného WC, které využívá 21 respondentů, což představuje téměř 16 % respondentů.

- Na otázku „**Vlastní Vaše rodina?**“ jsme zjišťovali, zda rodiny/domácnosti vlastní některé v dnešní době již běžné vybavení. Nejčastěji respondenti vlastní televizi, a to u 127 odpovědí, což představuje 96 % respondentů. Počítač vlastní 63 % dotazovaných osob. Přesto pračku, kterou lze dnes považovat za běžný standard domácnosti, stále nevlastní 33 % domácností. Nejméně rodiny vlastní automobil, tato odpověď se objevila pouze u 15 osob, což představuje 11 % respondentů.
- Další otázkou „**Jaké pobíráte dávky pomoci v hmotné nouzi?**“ jsme zjišťovali, jaké dávky pomoci v hmotné nouzi respondenti využívají. Respondenti zaškrtovali více možností, nejčastěji čerpali dávku příspěvek na živobytí, tu označilo celkem 127 respondentů, což představuje 95 % dotázaných, dále byla využívána dávka

doplatek na bydlení, a to u 93 respondentů, což představuje 70% dotázaných. Okamžitá mimořádná pomoc byla označena méně často, důvodem je, že ne vždy je tato dávka příjemci, popřípadě žadateli, přiznána. Okamžitou mimořádnou pomoc přijalo 51 respondentů, což představuje 39 % dotázaných.

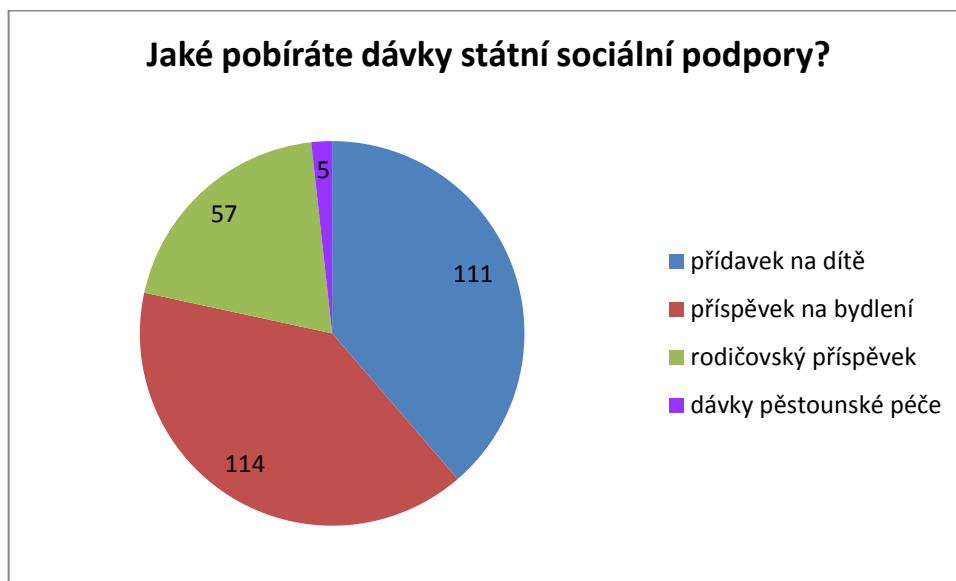
Graf č. 10 - Jaké pobíráte dávky pomoci v hmotné nouzi?

Zdroj: vlastní propočty

8. Otázkou „**Jaké pobíráte dávky státní sociální podpory?**“ jsme zjišťovali, která dávka je nejčastěji čerpána. Respondenti nejčastěji pobírali příspěvek na bydlení, který zvolilo 114 osob, což představuje 86 % dotázaných. Druhou nejvíce využívanou dávkou je přírůstek na dítě, který čerpalo 111 osob, což znamená 84 %. Nejméně byly zvoleny dávky péče o děti, které pobíralo pouze 5 dotázaných. Z toho vyvozují, že jsou respondenti nejvíce závislí na podpoře bydlení, které sami z vlastních prostředků bez podpory státu nejsou schopni hradit, dále často pečují o nezletilé děti, na které pobírají přírůstek na dítě. Zajímavostí je celkový počet osob na rodičovské dovolené, kterých je 57 z řady respondentů, což představuje 43 % dotázaných lidí, kteří pečují o dítě mladší 3 nebo 4 let. Děti svěřené do péče u dotázaných žijí minimálně.

Graf č. 11 - Jaké pobíráte dávky státní sociální podpory?

Zdroj: vlastní propočty

9. Na otázku „**V roce 2011 a 2012 došlo ke změně vyplácení dávek. Ovlivnily tyto změny chod Vaší rodiny?**“ odpovědělo kladně 79 % dotázaných, tj. 105 osob pocítilo změny ve vyplácení dávek ve vlastní rodině. Změny ve vyplácení dávek se nedotkly 27 respondentů.
10. Otázka „**Jak vycházíte s penězi na 1 měsíc?**“ byla zaměřena na schopnost zvládnutí hospodaření rodiny s penězi, které má rodina k dispozici v jednom měsíci. Respondenti mohli volit jednu z připravených možností. Nejčastěji byla zvolena možnost „nevycházím, každý měsíc si půjčuji peníze“, kterou zvolilo 66 osob, což představuje téměř 50 % dotázaných. Bez obtíží s finančními prostředky hospodaří pouze 6 osob, tudíž pouze 5 % ze všech dotázaných. S velkými obtížemi nebo od výplaty k výplatě vychází s penězi celkem 60 dotázaných osob.
11. Na otázku „**Dlužíte nějaké peníze?**“ zjišťujeme problémy, se kterými se respondenti setkávají. Respondenti mohli u kladných odpovědí zvolit více možností. Kladně odpovědělo 123 respondentů, což představuje 93 % dotázaných

osob. Další rozbor se týká těchto kladně odpovídajících osob. Nejvíce se potýkají s placením nájemného, které bylo nejčastější odpovědí 51 respondentů, což představuje 41 %. Dluh na splátkách za půjčku uvedlo 43 respondentů, což odpovídá 35 % dotazovaných osob. Další peníze dluží respondenti za služby jako elektřina, plyn, voda nebo telefon, kdy tuto možnost zvolilo 38 dotazovaných osob. Hned vzápětí mají dluh u jiné osoby, u které dluží 32 dotazovaných.

12. Otázkou „**Máte nějakou půjčku? Pokud ano, byla poskytnuta od...**“ jsme se zajímali, zda si respondenti půjčují peníze a od jaké společnosti. Respondenti mohli zvolit libovolný počet. Z výsledku vyplývá, že si nejvíce respondenti půjčovali peníze od nebankovních společností, jako je Provident, Cofidis nebo Home Credit, Tuto možnost zvolilo 81 dotazovaných osob, což představuje 61 %. Přibližně stejně často, kolem 16 %, využívali respondenti možnost půjčit si peníze od banky, zastavárny nebo jiné soukromé osoby. Půjčku nemělo poskytnutou pouze 8 osob, což představuje 6 % z dotazovaných.

13. Předposlední otázkou jsme se ptali: „**Co by Vám pomohlo, aby se Vám dařilo lépe?**“ Respondenti mohli zaškrtnout maximálně 2 možnosti. Nejčastěji respondenti zvolili možnosti „vyšší sociální dávky“ a „práce“. Žádný respondent nezvolil možnost „jiné“.

14. Poslední otázkou „**Cítíte se být chudí?**“ jsme zjišťovali subjektivní pocit vnímání chudoby u zkoumaných respondentů. Pouze 21 % respondentů, tj. 29 osob, nemělo pocit, že by byli chudí. Naopak více než dvě třetiny respondentů, tj. 103 osob, vnímá svůj život jako život chudých lidí.

6.2 Shrnutí anketního šetření

Do anketního šetření se zapojilo celkem 132 osob, z nichž bylo 85 žen a 47 mužů. Zastoupení dotazovaných podle věku bylo následující: 44 osob (33 %) bylo ve věku 15–30 let, dále 56 osob (42 %) ve věku 31–45 let, dále 27 osob (21 %) ve věku 46–60 let a 5 osob (4 %) ve věku starší 61 let.

Vzorek respondentů byl rozdělen podle dosaženého vzdělání na základní vzdělání, což představovalo 83 osob (63 %), střední vzdělání nebo učiliště 49 osob (37 %). Žádný z respondentů nedosáhl vyššího vzdělání než střední vzdělání nebo učiliště.

Z pohledu sociálního postavení respondenti uvedli, že v současné době nikdo nestuduje, o děti pečuje na mateřské dovolené 27 osob (21 %), 12 osob (9 %) je v důchodu, 85 osob (64 %) je momentálně nezaměstnaných, 5 osob (4 %) je v pracovním poměru, 3 osoby (2 %) jsou OSVČ. Možnost jiné nebyla zvolena.

Ze zjištěných výsledků vyplývá, že počet osob v domácnosti ve zkoumaném vzorku tvoří více než z poloviny 5 – 6 osob. V domácnostech nejčastěji pečují o 2 – 4 děti, a to v 51 %. Více početné domácnosti tvoří rodiny s 5 a více dětmi, kterých bylo ve zkoumaném vzorku celkem 19 %.

Respondenti nejčastěji bydlí v nájemním bydlení, které si zvolilo 48 %, dále dotazovaní žijí v podnájemním bydlení, které využívá 22 % osob. Nájemní smlouvy na bydlení jsou krátkodobé, obvykle uzavírány na dobu určitou, s délkou trvání 1 – 3 měsíce. Zajímavostí je, že lidé žijí v bydlení také bez platného nájemního vztahu, a to celkem u 12 % dotazovaných. Ohledně kvality bydlení již domácnosti téměř běžně užívají teplou vodu, vlastní sprchu a elektřinu. Přesto 25 % respondentů uvedlo, že v domácnosti nemají k dispozici teplou vodu. Téměř 16 % domácností využívají společnou kuchyni a společné WC. Vybavení domácností se přibližuje standardu, domácnosti běžně vlastní televizi, téměř ve dvou třetinách domácností mají pračku a počítač. Přesto existuje 33 % domácností, které vlastní pračku nemají.

Respondenti využívají dávky hmotné nouze, nejčastěji čerpají příspěvek na živobytí a doplatek na bydlení. Další dávku okamžitou mimořádnou pomoc obdrželo 39 % dotázaných. Z dávek státní sociální podpory nejčastěji využívají respondenti dávku příspěvek na bydlení a přídavek na dítě. Nejméně čerpají dávky pěstounské péče. Na rodičovské dovolené je 43 % dotázaných osob. Změny ve vyplácení dávek ovlivnily u 79 % dotázaných chod rodiny. Změny ve vyplácení dávek se nedotkly pouze 20 % respondentů.

Při hospodaření s penězi v jednom měsíci mají respondenti potíže, polovina dotazovaných s penězi nevychází a každý měsíc si peníze půjčují. Vysoký počet respondentů, celkem 93 % uvedlo, že dluží nějaké peníze, nejčastěji mají problémy s placením nájemného a za půjčky. Respondenti také využívají půjčky, které si nejvíce půjčují od nebankovních sektorů, jako je Provident, Cofidis nebo Home Credit.

Pro zlepšení situace by respondenti uvítali vyšší sociální dávky, práci nebo půjčku. Lepší bydlení by také pomohlo změnit situaci k lepšímu. Svůj život vnímají více než dvě třetiny dotazovaných osob jako život chudých lidí.

6.3 Výsledky kvalitativního šetření – Subjektivní míra chudoby osob pobírajících dávky státní sociální podpory a pomoci v hmotné nouzi

Po kvantitativním šetření v terénu proběhlo šetření v konkrétních rodinách žijících v sociálně vyloučené lokalitě Krásné Březno v Ústí nad Labem. Hlavní oblastí zájmu bylo zjištění, jakým způsobem žijí konkrétní rodiny, jaké problémy je v souvislosti s dávkami trápí, jak nahlíží na změny, které nastaly ve vyplácení dávek státní sociální podpory a pomoci v hmotné nouzi a co to pro ně znamenalo, z jejich úhlu pohledu, v jejich interpretaci.

Zjištěné poznatky nelze zobecňovat na celou společnost, mají spíše vypovídající schopnost o tom, jaké životní podmínky, pocity a názory mají některé rodiny, žijící v nestandardních podmínkách společnosti.

Jako nezávislý pozorovatel jsem zaznamenala odpovědi na otázky a pozorování následujícím způsobem:

Do kvalitativního šetření se zapojilo celkem 6 rodin, každou označujeme R1 – R6. Získané informace jsou zaznamenány tak, jak je respondenti uvedli.

1. Okruh otázek zaměřených na životní podmínky: Jak se Vám žije ve vašem bytě? Jste zde spokojení? Jak se Vám líbí zdejší okolí? Chtěli byste se přestěhovat?

R1: „*Ted' žijeme v bytě v Novém Světě, tam máme 1+1. Děti spí v jedné místnosti a my v druhé. To víte, že bysme rádi šli jinam bydlet, ale kde na to máme vzít? Sociálka nám na kauci nedá a jak my máme ušetřit, z čeho? A když viděj cigána, tak stejně nás nikam nevezmou, tak jak my máme jinde bydlet? Jak se nám tam může žít? No špatně se tam žije.*“

R2: „*Byt je hroznej, všude bordel, mě ani dětem se tu nelíbí. Nestěhovala jsem se. Nemám na to, abych šla pryč. Když chcete změnit bydlení, tak musíte mít na kauci, s tím, že sotva vyžiju. Co dostávám z úřadu si na kauci těžko našetřím, a nikdo mi nechce pomoci. Ráda bych vypadla, to víte, že jo. Koho by bavilo takhle živořit. Začnou se starat, až bude nějakaj průšvih, ale ted' na nás úřady kašlou.*“

R3: „*Pořád tady na ubytovně. Bydlela jsem v Mojžíři, ale protože mě tam chodil bývalý partner otravovat, dělal bordel po baráku, tak mě vystěhovali. Tak jsem skončila tady na ubytovně. To je katastrofa. Majitel se nestará, jen peníze, peníze, jo, pak Ti všechno opravím a nic. Plíseň z koupelny, štěnice, nemám tu ani sporák, vařím tady na plotýnce, takhle se nedá bydlet. Moje maminka bydlí na Garni v Trmicích, tam mám i bratra, ale tam je to taky horší a horší. Nejradši bych se odstěhovala s dětma z Ústí. Chtěla bych si najít práci a odstěhovat se z ubytovny. Asi i mimo Ústí. A aby kluk nefetoval.*“

R4: „*Bydlíme v paneláku, kde nám majitel pořád vypíná světlo a někdy i vodu. Na ubytovně je to hrozný, jsou tady štěnice a švábi a všude je špína a moc lidí. Bydleli jsme dřív na jiný ubytovně a tam to bylo taky hrozný. Taky jsme si sehnali podnájem, ale pak jsme neměli žádný peníze a nezaplatili jsme nájem a majitel nám nechtěl počkat a neprodloužil nám smlouvu a vyhodil nás. Pak jsme šli k jinýmu majitelovi a ten nás taky vyhodil. Tak jsme si pak sehnali tenhle byt, ale nechceme tady být, chceme někam jinam. Pořád hledáme inzeráty, ale všude chtějí kauci a na tu nemáme peníze.*“

R5: „*v Krásňáku. Je to hrozný bydlení, napadají mi tady děti, nezavírají se mi dveře, neteče mi teplá voda, topíme přímotopama. S majitelem se nedá mluvit, nic neopravuje,*

opravuju si to sama. Chci se přestěhovat, paní mi v tom pomáhá už půl roku, hledáme, ale nikde nechtěj 5 dětí. Jsem z toho zoufalá.. Je to strašné. Dříve Krásňák takový nebyl, mě se tu líbilo. Teď jsou tu feťáci, šlapky, bohatý majitelé, který jen kasírujou peníze.“

R6: „My se tu s nikým moc nebavíme. Dřív si k nám sousedka chodila půjčovat peníze a jídlo, ale nikdy to nevrátila a my pak neměli co dát dětem jíst. To tady dělaj všichni. Je to hrozný.“

Okruh otázek zaměřené na bydlení: Kde v současné době bydlíte? Měli jste v posledním roce vlastní bydlení? Máte smlouvu na byt, pronájem, dekret?

R1: „Bydlím na Novým Světě, byt jsme svůj nikdy neměli, dříve jsme bydleli v domě, ale ten nebyl náš a tak jsme se museli odstěhovat, na byt mám smlouvu, je to na 3 měsíce, dycky nám to majitel prodlouží zase na 3 měsíce, když platíme, jinak nás vyhodí.“

R2: „Bydlím v Krásňáku. Moje bydlení je strašný. Prostě hrůza. Bordel všude, kam se podíváte a majitel se o to nestará. Mám pocit, že nám to nechá spadnout na hlavu, ale hlavně, že mu platíme takovej nájem. Všichni pořád mluví o tom, jak nám platíte bydlení, ale v takový díře by nikdo nechtěl bejt. Smlouvu mi dal, ale za strašně dlouho, tak jsem taky přišla o nějaký peníze.“

R3: „Tady je to hrozný, v Krásňáku na ubytovně. Ale jsou tu hodní lidi, ale hodně feťáků. Tak si to asi umíte představit. Děti tu lítaj, já mám taky malé děti, ale někdy je to hrozný, bez dozoru, ženský se nestaraj. V bytě bydlím já a 5 dětí. Někdy u mě je i sestra, protože ta nemá kam jít, kde bydlet. Smlouvu mi dal, ale je to stejně na chvíli.“

R4: „V lokalitě se nám žije špatně, ale jsou tady naši. Horší je to ve městě nebo na úřadech nebo ve škole. Tam nám všichni nadávaj a posmívaj se a stejně nám nic nedaj. Svojeho nic nemáme. Máme jen smlouvu na byt.“

R5: „Smlouvu mám, ale chci jít pryč, tady je to hrozný.“

R6: „Bydlíme furt stejně, v paneláku na sídlišti máme podnájem. Vlastní byt si nemáme z čeho koupit, ale musíme teď platit vysoký nájem a furt nám ho majitelka zvyšuje. Ten byt není nic moc, když se něco rozbije, tak to nikdo nechce opravit, my na to peníze nemáme.“

- 2. Okruh otázek zaměřené na systém sociálních dávek:** Pobíráte nějaké sociální dávky, jaké? Je pro Vás výše sociálních dávek dostačující? Máte pocit, že se v poslední době něco změnilo v systému vyplácení dávek? Ovlivnily tyto změny chod Vaší domácnosti?

R1: „No bereme, já mám rodičák, ty přídavky na děti, na to bydlení bereme. Ale my zaplatíme 8 000Kč nájem a víte co to je? Víte kolik nám pak zbyde se čtyřma dětma? Jak my z toho máme žít? Změny určitě, máme málo peněz, druh musí chodit na železo. No určitě to bylo lepší, vždyť teď vám na nic nedaj. My ani pračku nemáme! A jak na ní máme ušetřit? A děti do školy pořádný věci nemaj. Dřív alespoň dávali, ale teď nic!“

R2: „Beru živobytí, na bydlení a přídavek na dítě. Tak kolik myslíte. Zaplatím 5000 Kč za nájem a zbytek mám na jídlo. Samozřejmě, že syn by si zasloužil aspoň nový bačkory do školy a aby nosil svačiny, protože se mu kvůli tomu ostatní smějou, ale já mu musím vždycky říct, že nemám. Koupím z toho pár kuřecích koster, nebo pytlíkovou polívku, abychom měli něco teplýho do žaludku. Z koster okoušeme zbytek masa a pak jíme jen chleba. Nemluvím o tom, že teď si pracák zas vymyslel, že se manžel musí chodit na poštu a kdo mu bude platit jízdný nikdo co? Ale to že nám pak ani nezbejvá minimum to už nikoho nezajímá, prej povinnost. Někdy si musím pučit až 1000 Kč, abych vyšla. Manžel chodí na poštu pěšky. Jasně, že to moji rodinu ovlivnilo. Vás bys to neovlivnilo? Míň peněz, hodně placení. Přišla jsem o 3000 Kč měsíčně. Nedá se mluvit o tom, že by mi to někdo nahradil, nebo viděl, jak teď žijeme. A to ještě když na začátku byl ten bordel ve vyplácení. O co jako šlo? Peníze přišly pozdě, ale nájem se platit musí nebo ne? A ten zmetek, u kterýho bydlím, chtěl peníze hned. Paní sociální byla velmi zlá, když jsem se jí pořád ptala, kdy už přijdou peníze. Díky tomu mě napářil penále. Prej pokuta za zpoždění s nájmem, ale já za to můžu, když nepřišly prachy a nikdo mi nic nevysvětlil, ani neřek? To už se pak těžko vysvětluje. Zajímalo by mě, jak byste si s tím poradili vy. Před tou změnou to bylo lepší, tak to se vsadte, že jo. Měla jsem o pár tisíc víc a v pohodě jsme mohli fungovat všichni. Hlavně mě čtve, jak se to odráží na synovi a jeho problémech ve škole. Tenkrát jsme měli teplý jídlo aspoň 3x do týdne, teď když sníme hrnec polívky nemáme nic.“

R3: „Beru přídavek na dítě, na živobytí, doplatek na bydlení, a ještě mi má platit bývalý partner výživné, to ale neplatí. Kvůli bývalému jsem měla velké problémy na sociálce,

protože jsem odešla z Vojanovky z bytu na ubytovnu, on fetuje a je z něj bezdomovec, ale všichni máme trvale hlášenou tu Vojanovku, tak mi zastavili peníze na děti, ten přídavek. Asi 2 měsíce jim trvalo, než ho vyloučili ze společně posuzovaných osob, to jsem přídavek nebrala. A to bylo dost, přes 2000. Ale na té druhé sociálce jsem kvůli tomu problém neměla. Dost se toho změnilo. Jsem sama s dětmi, nejstaršímu bylo 18, ale pořád je u mě, druhému je 17. Jsou oba dost nároční, nechodí nikam na brigádu, nechápou, že tolik nemám. Pořád chtějí víc. Chodím na VS, to jsem alespoň měla přes ty 3000,-Kč. Ted' v lednu se to zrušilo. Od léta sice znovu chodím, ale peníze mi za to nedají už žádné. A taky to bydlení. Neproplácí se celá ubytovna, ale majitele to nezajímá. Pořád chce stejně. A za co? Vždyť je to tady hrozný, jedna místnost, je nás tu 6, platím přes 7000,-Kč. 2 děti chodí do školy, nejmladší do přípravky, to je pořád něco do školy. A peníze na pomůcky do školy už taky neproplácejí. Nejhorší je ale to bydlení. To snížení na tu ubytovnu.! Jestli to bylo před změnou lepší? Takhle to neposuzuju. O penězích to není. Lepší, horší. Nevím, protože jsem se s partnerem rozešla v minulém roce, on mi peníze bral, dělal mi problémy, takže jsem stejně žádné neměla. Ted' mi je berou kluci, hlavně ten druhý nejstarší, on asi fetuje. Je pravda, že jsem měla o tu tisícovku víc, za tu veřejnou službu. A taky jsem líp bydlela, nebyla jsem na ubytovně. Ten nájem je tady na ubytovně dražší než někde v bytě v paneláku.“

R4: „Ano, pobírám příspěvky na děti, doplatek na bydlení, živobytí, rodičák. Žiju sama s dětma. Sociál nám skrz holku nechali, ale stejně je to málo. Na malýho jsem nebrala půl roku nic, ani korunu, furt jsme čekali, až rozhodne soudkyně. Je fakt těžký vystačit. Nemáme peníze najednou na knížky do školy, je to hodně peněz naráz. Určitě to dřív bylo lepší, měla jsem víc peněz. Nedostali jsme ani na výbavu pro malýho, na sociálce říkali, že je to nezajímá, že na to nemám.“

R5: „Dřív to bylo lepší, měli jsme víc peněz. Musíme pořád psát hodně papírů a chodit na úřady, kde se pořád jenom vymlouvaj, a nic nám nechtěj dát. Ted' i hlídaj, když si někdo sežene nějakou brigádu, chodíme i s dětma na šrot. Někdy nemůžeme poslat děti do školy, protože nemáme peníze ani na svačinu nebo jízdenky. Taky ze školy pořád chtějí peníze na pomůcky. Máme se moc špatně, protože si ani nemůžeme sehnat lepší byt, protože nemáme ani na kauci a cigány nikde nechtěj.“

R6: „Dávky máme. Na bydlení a na živobytí. Ten příspěvek nám vzali. Změny to jo, to ovlivnily. Vzali nám sociální příspěvek a teď máme o několik tisíc míň.. Nevím, jak to budeme dělat. Před těma změnama to bylo lepší, jsme měli ten příspěvek.“

3. Okruh otázek zaměřené na finance: V jaké výši pobíráte sociální dávky? Vystačí Vám peníze na pokrytí nákladů měsíčního rozpočtu? Dlužíte nějaké peníze?

R1: „No my, když zaplatíme nájem a všechny dluhy, co my jich máme, ty ani nedoplatíme, tak nám zbyde 7 000Kč na život. A víte, co to je? To druh musí chodit na železo a furt hledá nějakou práci. My bysme s těma dětma potřebovali tak 13 000 - 14 000Kč, abysme mohli žít nějak normálně.“

R2: „Jsme tři, já, manžel a syn, máme asi 6500 Kč, ale to jsem už říkala. Sousedí se mají mizerně jako já. Musím říct, že někdy ještě mizernějc. Okolo baráku je samej bordel.nikdo nemá peníze. Choděj k nám lichváři, jestli si nechceme pučit. Vyhazuju je, ale vím, že sousedka si od něho půjčit musela, protože už neměla ani na ten chleba. Půjčila si 1000 Kč, teď má vrátit 2500 Kč. Pokud to nevrátí napaří jí ještě nějaký příplateček. Tak takhle se žije v mém okolí.“

R3: „Nevím přesně kolik beru, něco kolem 13700 Kč, nájem doplatím 7000 Kč, dluhy nepočítám, na splácení nemám, ale mám dluh na elektrice, to bych měla splácet, teď jsem musela koupit pračku, pak něco na jídlo, oblečení, je nás na to hodně. Ta se dá koupit levně. Jednou za měsíc jedu na nákup, nakoupím mouku, těstoviny, polévky. Ale vyšla jsem, i když jsem koupila tu pračku. Kolik potřebuju, nevím, žiju s tím, co mám.“

R4: „Potřebujeme tak 20.000 nebo 30.000, ale máme 13 000. Lepší to bylo za komunistů, to byla práce a bylo dost peněz i větší dávky. Potom to bylo horší, ale teď je to ještě horší, teď už je to hrůza, nemáme nic.“

R5: „Kolik to je nevím, je to hned pryč, je nás na to hodně, zaplatím bydlení, někdy to nejde, tak dlužím, ale to hned majitel řve, je hroznej. Dlužím za elektriku a plyn ze starýho bytu, to ale už dlouho, byl tu exekutor, ale nic nemáme, tak šel pryč a ať platím, ale stejně nemám z čeho, tak nic neposílám, taky za autobus, nemám na lístek“

R6: „Musíme vyjít s tím, co dostaneme na dávkách, ale je to málo. Zbyde nám pár tisíc, z toho ještě platíme dluhy. Před dalšíma dávkama už nám nezbyvá ani na jídlo. 2 nebo 3 tisíce navíc by nám pomohly.“

4. Okruh otázek zaměřené na chudobu: Co si představujete pod pojmem chudoba? Jak si ji představujete? Cítíte se být chudí? Co by Vám pomohlo, abyste se cítili lépe?

R1: „Chudoba? No koukněte se - podívejte, jak tady bydlíme. Tady bydlím s manželem a čtyřma dětma. S penězma furt nevycházíme, kolikrát si musíme půjčit, abychom vyšli a měli co jíst. Děcka nemaj školy věci pořádný nemáme. Na oblečení nemáme. A sociálka nám nepomůže, ne? Tak kdyby druh našel práci, kdyby ho někam vzali, tak byt bysme si mohli pak najít někde jinde, měli bysme víc peněz. Jenže najděte si teď práci?“

R2: „No, jako žiju z 6500 Kč na měsíc s tím, že z toho mám zaplatit nájem tomu zloději, který se nestará o chod baráku. Nájem platím 5000 Kč a jsme 3 s manželem a synem. Můžete mi říct, jak má z tohodle normální člověk vyžít? Nemám ani na jídlo ani na to dát synovi svačinu do školy ani mu nemůžu koupit věci do školy. K jídlu máme jenom čínský polívky a suchý chleba. Manžel chodí na železo, abychom vůbec vyžili. Myslíte, že tohle už je chudoba? Já myslím, že jo. Vadí mi takhle žít. Stát mi nic víc nedá, pořád nějaký řeči kolem a nic. Pak mě ještě kritizují za to, jak žiju, ale já nemám peníze na to, abych žila líp. U nás v baráku je na tom hodně lidí stejně a dokonce hůř.“

„A co by mi pomohlo? Ráda bych vypadla z tohodle bytu. Dávalo se na kauci, ale prej jen někomu a jen někdy, no prostě podle ksichtu. Takže nějaká ženská na sociálce se rozhodla, že já nemám nárok, přitom ženská z protějšího baráku jí dostala 10000 Kč na kauci. Tak co to jako má znamenat? Ona jo a já ne? Přitom žiju hůř a mám syna. To není dobře. Majitel si s náma dělá, co chce a nikdo s tím nechce nic dělat. Když to řeknu na sociálce, tak mi řeknou že je to nezajímá, že je to můj problém a ať se teda vodstěhuju, ale jak se mám vodstěhovat, to už mi neřeknou. Prej najděte si levnej byt. Levný byty nejsou, ale tomu ty na sociálce taky odmítaj věřit, takže co mám dělat? Taky by bylo dobrý, kdyby policie dělala, co má šla jsem si stěžovat na majitele baráku a oni mě ani neposlouchali. Bylo jim to fuk. Pořád jen stát bere, ale už se nikdo nestará jakej to má dopad na nás, hlavně, že si někdo nastrká do kapes peníze. To jediný ty nahoře zajímá. My jsme jim

jedno. A když se jdu zeptat na úřady, jednaj tam se mnou jak s nějakou věcí, kterou vyhoděj za dveře jen, co se na něco zeptám. A co když řeknu, že mě v práci nechtěli, protože jsem černá? Proti tomu se taky jako nic nedělá jo? Taky se nikde nedovolám nějakýho svýho práva. Taky chci pracovat, ale ty lidi mi to nechtějí umožnit.“

R3: „Jako peníze? Já nevím, málo peněz? Já беру docela hezký peníze, ale nevyjdu, protože je dám dětem. Ten si chce koupit to, druhej syn zase tohle. A dneska je oblečení hodně drahý. A kluci si koupí jen značkové. Jenže pak nemám na jídlo pro mladší děti. A sobě už vůbec nic nekoupím. Chudoba je pro mě to, že i když mám peníze, tak je hned dám celé pryč a nemám nic. A takhle je to pořád, furt. Nejde z toho ven.“

R4: „Když nemám tolik peněz jako někdo jinej. Když nemám tolik peněz na jídlo pro děti. Kdybych se s dětmi mohla přestěhovat mimo ten Krásňák a kdybych měla práci aspoň jako brigádu a sociálka by nám to nedávala dolů.“

R5: „Chudoba je, že nemáme žádný peníze a nemůžeme si koupit, co potřebujeme a chceme. Nemáme peníze na žádnéj dobrej byt ani barák, je to furt dokola, děcka řvou, ve škole na nás akorát nadávaj, je to hrozný. Pomohlo by nám, kdyby druh měl práci a kdyby vydělával peníze a kdyby byly větší dávky. Všechno se pořád zdražuje a my máme pořád míň peněz. To není dobrý.“

R6: „Když nemaj lidi peníze. Nemaj si za co koupit jídlo a zaplatit najem. Lepší bydlení, kdyby nám třeba město pronajalo byt s nižším nájmem, to by bylo dobrý a taky práce. Nikdo mě nechce zaměstnat, když viděj, že sem Rom, tak řeknou, že místo je obsazený, i když třeba pak vezmou někoho po mě. Ta práce je hrozná. Hledám pořád, ale nikde mě nechtěj vzít.“

6.4 Shrnutí kvalitativního šetření

Do kvalitativního šetření se zapojilo 6 vybraných rodin žijících v sociálně vyloučené lokalitě Krásné Březno v Ústí nad Labem. Rodiny byly vybrány z řady klientů, kteří se obrátili o pomoc v řešení vlastní situace na nestátní neziskovou organizaci Člověk v tísni,

o. p. s. Šetření probíhalo pomocí semistandardizovaného rozhovoru a pozorování. Výsledky šetření vycházejí z odpovědí jednotlivých rodin, jak je zaznamenal tazatel do záznamového archu.

Hodnocení získaných informací bylo náročné, odpovědi byly převážně volné, respondenti se vyjadřovali otevřeně ke všem otázkám.

1. První okruh otázek se týkal oblasti životních podmínek. Zjišťovali jsme, jak se rodinám žije, jak se jim líbí bydlení a okolí, zda uvažují o přestěhování. Respondenti v hodnocení svého bydlení kriticky hodnotili současný stav, který považují shodně za nevyhovující. V bydlení se objevuje špína, štěnice, plíseň, chybí kuchyňské zázemí, neteče teplá voda. Majitelé bydlení vypínají teplou vodu, světlo. Pět rodin ze šesti uvažuje o přestěhování. Bohužel jim v tom brání kauce, kterou požadují noví majitelé. Na tyto kauce nemají finanční prostředky. Na pomoc úřadu se v této záležitosti nemohou spolehnout, na tom se shodují. Život v sociálně vyloučené lokalitě Krásné Březno je na nízké kvalitativní úrovni a bezvýchodnost situace je podtržena komplikacemi při shánění nového bydlení. Pro respondenty je největší komplikací ušetřit nebo získat peníze na složení zálohové kauce za pronájem bytu. Tato kauce se ve většině případů stanovuje jako záloha ve výši tříměsíčního nájemného, což se při cenách pronájmu v Ústí nad Labem pohybuje v částkách kolem 20-30 tisíc Kč. Na složení této kauce není možné získat žádný příspěvek či dotaci.

Z hlediska nezávislého pozorovatele jsem zjistila, že respondenti shodně žijí v bydlení, které kvalitou neodpovídají potřebám rodiny, ani běžnému standardu ve společnosti. Bydlení bylo zanedbané, špinavé, byly zde prokopnuté dveře, okna bez skel, topení chybělo. Teplou vodu neměly k dispozici 2 domácnosti. Celkově lze konstatovat, že zde žije velký počet osob na malém prostoru.

2. Druhý okruh otázek se týkal oblasti bydlení. Většina dotazovaných bydlí v nájemních bytech nebo na ubytovnách a vlastnictví bytu je pro ně nedostupným statkem. Pro respondenty je komplikované myslet na budoucnost a vidět jakousi perspektivu svého života, když podmínky bydlení jsou značně podstandardní a pokud mají podepsanou nájemní smlouvu, většinou jen na krátké časové období.

3. *Třetí tematický okruh otázek byl zaměřen na problematiku pobírání a vyplácení sociálních dávek.* Podle vyjádření respondentů se jejich změny v systému vyplácení sociálních dávek dotkly znatelným způsobem, v průměru je změny v systému vyplácení připravili o necelé 2000,- Kč měsíčně, což je při jejich měsíčních příjmech v rozmezí 7- 9 tisíc velmi citelné. Některých z nich se dotkla povinnost pravidelných návštěv poboček České pošty, s. p., při evidenci na Úřadu práce, což s sebou přináší další vícenáklady spojené s cestovným, apod. V rámci změny vyplácení sociálních dávek, která proběhla k začátku roku 2012, došlo ke komplikacím spojených s jejich včasným vyplácením, což některé klienty přivedlo do stavu druhotné platební neschopnosti.

4. *Čtvrtý okruh otázek byl zaměřen na oblast týkající se financí.* Většina respondentů je při plánování měsíčních výdajů v pravidelném mínusu a finanční prostředky získané prostřednictvím dávek státní sociální podpory jsou pro ně nedostatečným příjmem. Řada z nich přiznává, že si chybějící peníze obstarávají i jiným, často i nelegálním způsobem. Vzhledem k nízkým příjmům se mnoho klientů dostává do finančních problémů a v souvislosti s nízkou úrovní finanční gramotnosti se velmi často dostávají do dluhové spirály.

5. *V pátém okruhu otázek jsem zjišťovala míru vnímání chudoby.* Přestože je míra chudoby vnímána velmi subjektivně jako nejčastější rovnítka používají respondenti množství peněz, které má člověk k dispozici. Jako nejtypičtější představu o chudobě lze použít hodnocení jedné z respondentek: „Chudoba je pro mě to, že i když mám peníze, tak je hned dám celé pryč a nemám nic. A takhle je to pořád, furt. Nejde z toho ven.“ Neřešitelnost a bezvýchodnost situace jsou společná slova, která má na svém jazyku většina respondentů. Společně s touhou po získání pracovního uplatnění, ve kterém vidí možné východisko své situace.

7 DISKUZE

Chudoba v dnešní společnosti představuje veřejně politický problém, který prostupuje všemi částmi sociální politiky. Na život sociálně vyloučených lidí má největší vliv stoupající nezaměstnanost, která sebou přináší nedostatečné příjmy, a s tím spojené sociální vyloučení, život ve špatných podmínkách, další sociální problémy, jako jsou kriminalita, hazardní hry, záškoláctví, prostituce a další.

Z hlediska vzdělání dosáhli respondenti nejčastěji základního vzdělání, v méně případech středního vzdělání nebo učiliště.

Z pohledu sociálního postavení jsou téměř dvě třetiny respondentů momentálně nezaměstnaní, dále nejčastěji pečují o děti na rodičovské dovolené

Respondenti využívají maximálním možným způsobem dávky státní sociální podpory a pomoci v hmotné nouzi. Systému poskytování dávek nerozumí, spoléhají se na sociální pracovníci, která jim se žádostmi pomůže. U dávek doplatku na bydlení využívají převážně institutu zvláštního příjemce, kdy je platba hrazena přímo na účet majiteli z Úřadu práce.

Z anketního šetření vyplynulo, že respondenti jsou ubytováni převážně v nájemní formě bydlení. Bydlení je dále zajištěno nájemním vztahem, podnájemním vztahem a bydlením na ubytovně. V Krásném Březně jsou umístěny 2 oficiální ubytovny. Úroveň ubytoven je velmi diskutabilní. V ubytovnách je vysoká koncentrace sociálně vyloučených osob, s nízkým vzděláním, nízkou schopností adaptability v prostředí, nízkou motivací ke změně, špatným zdravotním stavem, vyšší mírou kriminality a dalšími negativními jevy. Prostor ubytovny je značně zanedbaný, je zde velký nepořádek, úklid společných prostor se neprovádí, není zde, a tím pádem ani nefunguje, domovní řád. Okolí ubytovny je uspokojivé, v její blízkosti je upravený park s odpočinkovou zónou s možností her pro děti.

V souvislosti s kvalitou bydlení je potřeba zmínit, že byty jsou převážně ve špatném technickém stavu, skromně a účelově zařízené. Majitelé bytu o jakýchkoliv opravách neuvažují. V poměru v jaké výši jsou hrazeny nájemy, je toto bydlení velmi drahé, zajišťující pouze základní životní potřebu, jakou je „mít střechu nad hlavou“.

Ze zjištěných informací vyplývá, že dávka příspěvek na bydlení a doplatek na bydlení nezahrnuje celou částku nákladů na bydlení. Respondenti si obvykle doplácí bydlení z dávek životního minima, čímž snižují spotřebu na další nezbytné výdaje, ať už se jedná o jídlo, ošacení, pomůcky do školy, jízdné, úhradu za služby, a další.

Při hospodaření s penězi v jednom měsíci mají respondenti potíže, polovina dotazovaných s penězi nevychází a každý měsíc si peníze půjčují. Vysoký počet respondentů, celkem 93 % uvedlo, že dluží nějaké peníze, nejčastěji mají problémy s placením nájemného a za půjčky. Respondenti také využívají půjčky, které si nejvíce půjčují od nebankovních sektorů, jako je Provident, Cofidis nebo Home Credit.

Respondenti se potýkají s dluhy, zejména vzniklými v souvislosti s bydlením, ať už předchozím, anebo aktuálním. Dluhy se dále týkají hlavně nedoplatků za služby spojené s bydlením jako elektřina, plyn, telefon, a také za jízdy bez platné jízdenky. Dluhy často nejsou respondenti schopni platit, tudíž dochází k exekucím vymáháním těchto pohledávek. Respondenti však žijí na hranici, popř. pod hranicí životního minima, tudíž exekučně v podstatě není co vymáhat.

Pro zlepšení situace by respondenti uvítali vyšší sociální dávky, práci nebo půjčku. Lepší bydlení by také pomohlo změnit situaci k lepšímu. Svůj život vnímají více než dvě třetiny jako život chudých lidí.

8 ZÁVĚR

Z jednotlivých šetření můžeme vidět hlavní charakteristiky sociálně vyloučených osob a rodin. Výzkumný soubor nemůžeme považovat za reprezentativní vzorek společnosti, tudíž nelze závěry z uskutečněných šetření zobecňovat na celou společnost. Domácnosti jsou většinou vícečlenné, obvykle zde žije více dětí, převážně nižšího věku. V domácnosti se vyskytují osoby, které jsou nezaměstnané nebo na rodičovské dovolené, pečující o dítě ve věku do 4 let. Příjem domácnosti je značně omezen. Vzdělání členů rodiny je nedostatečné, většinou mají dosažené maximální vzdělání základní, v lepším případě učební obor.

Rodiny mají omezené zdroje příjmu, který si sami nedokáží zvýšit. Dochází tak k sociálnímu ohrožení v důsledku méně příznivého materiálního a zároveň kulturního zázemí rodiny. Nezaměstnaní mají potíže při uplatnění na trhu práce zejména v důsledku jejich nízké kvalifikace, která je limituje při hledání vhodného uplatnění. Dále zdravotní stav sociálně vyloučených obyvatel není prioritou, o kterou by se přednostně starali. Nedochází na pravidelné lékařské prohlídky, nemají základní hygienické návyky, zanedbávají z důvodu nedostatečných příjmů správnou životosprávu a své zdraví. Všechny tyto důvody mají následně negativní vliv na jedince, jelikož jej limitují v možnostech zvýšení svého příjmu. Jedinci nemají osvojeny základní sociální dovednosti, mají problémy s adaptací na nové podmínky a flexibilitou na trhu práce. Vzdělání a kvalifikace jsou u těchto jedinců na nízké úrovni, tudíž může docházet k dalšímu posilování sociálního ohrožení a následně vyloučení.

Rodina není schopna sama svůj příjem zvýšit, ať už z důvodu nemožnosti uplatnění na trhu práce, nebo péče o dítě. Dochází tak k dalšímu prohlubování sociálního vyloučení.

Můžeme se setkat i s názorem, že mnoho základních práv a oprávnění je odvozeno od postavení člověka ve společnosti, které je posilováno identitou, sebevědomím, společenským statutem odvozeným od placené práce. Nemožnost uplatnění se na trhu práce může znamenat další prohlubování a zvýšení počtu jedinců a rodin sociálně vyloučených nebo sociálním vyloučením ohrožených.

Ze šetření vyplynulo, že většina respondentů po změně v poskytování dávek státní sociální podpory, zejména sociálního příspěvku, který byl od ledna 2011 modifikován, pociťuje subjektivně zhoršení svých životních podmínek.

Vliv na řešení problému může mít vlastní přístup lidí ohrožených chudobou. Ze šetření vyplynulo, že se sociálně vyloučení lidé nejvíce spoléhají na pomoc od státu, který podle nich je odpovědný za jejich situaci. Svoji pozornost tyto lidé zaměřili pouze na finanční stránku pomoci od státu, ne za odvedenou práci, ale prostě z povinnosti postarat se o své občany.

Problémem, který chudobu doprovází, je nízký vzdělanostní potenciál sociálně vyloučených lidí, kteří nejsou schopni využít svých schopností a dovedností ke změně vlastní situace.

Tady se vytváří prostor pro pomoc dalších aktérů sociální politiky, jako jsou různé nestátní neziskové organizace, zaměřující svoji pozornost na sociálně slabé nebo sociálně vyloučením ohrožené osoby. Jednou z takových organizací je i Člověk v tísni, o. p. s., jehož cílovou skupinou v České republice jsou právě sociálně slabí lidé žijících v sociálně vyloučených lokalitách. Pro tyto osoby připravují různé sociálně aktivizační programy, ať už pro rodiny s dětmi, nebo děti v nízkoprahovém klubu. Další realizovanou aktivitu napomáhající rozvoji a změně kvality života představuje terénní sociální práce. V rámci ní jsou poskytovány bezplatně poradenství, pomoc, nefinanční podpora, doprovody, zkrátka aktivizace vlastních zdrojů jedince k pozitivní změně. A tudy si myslím vede cesta ven ze začarovaného kruhu. Cílená spolupráce na úrovni státní správy a nestátního sektoru může příznivě ovlivnit průběh celého procesu.

Dalším možným řešením je zjednodušení systému poskytování sociálních dávek, sjednocení například dávek týkajících se bydlení, to znamená jedna dávka na příspěvek na bydlení.

Další alternativou je zavedení specifických kritérií pro poskytování příspěvků na bydlení, se záměrem omezit ubytování sociálně slabých na ubytovnách, ve kterých je bydlení mnohem dražší a zároveň méně kvalitní než v nájemním bydlení.

Finančními příspěvky nic nemůžeme vyřešit, můžeme jen situaci zlepšovat, snažit se zmírňovat důsledky nezaměstnanosti, chudoby a sociálního vyloučení.

Jedná se o dlouhodobou záležitost a bude jistě potřeba ještě mnoho reformních kroků, kterými si naše společnost bude muset projít.

9 SEZNAM POUŽITÝCH ZDROJŮ

Seznam použité literatury:

BAUMAN, Zygmunt a Olga ŠMÍDOVÁ. *Úvahy o postmoderní době: sborník příspěvků z konference konané 22. dubna 2004 v Praze*. 1. vyd. Editor Petr Mareš, Ondřej Hofírek. V Praze: Sociologické nakladatelství, 1995, 165 s. Vita socialis, sv. 7. ISBN 80-858-5012-5.

DISMAN, Miroslav. *Jak se vyrábí sociologická znalost*. 1. vyd. Praha: Karolinum, 1998, 374 s. ISBN 80-718-4141-2.

JANDOUREK, Jan a Olga ŠMÍDOVÁ. *Boj proti sociálnímu vyloučení: sociální pomoc v Belgii, České republice, Nizozemí a Norsku*. 1. české vyd. Editor Petr Mareš, Ondřej Hofírek. Praha: Ministerstvo práce a sociálních věcí, 1999, 190 s. Studijní texty (Sociologické nakladatelství), sv. 7. ISBN 80-855-2962-9.

JANDOUREK, Jan a Olga ŠMÍDOVÁ. *Sociologický slovník: sborník z konference*. Vyd. 1. Editor Petr Mareš, Ondřej Hofírek. Praha: Portál, 2001, 285 s. Studijní texty (Sociologické nakladatelství), sv. 7. ISBN 80-717-8535-0.

KREBS, Vojtěch a Olga ŠMÍDOVÁ. *Sociální politika: sborník z konference*. Vyd. 1. Editor Petr Mareš, Ondřej Hofírek. Praha: Codex, 1997, 327 p. Knižnice Sociologických aktualit, 19. sv. ISBN 80-859-6333-7.

LIBROVÁ, Hana a Olga ŠMÍDOVÁ. *Pestří a zelení: Kapitoly o dobrovolné skromnosti*. 1. vyd. Editor Petr Mareš, Ondřej Hofírek. Brno: Veronica, Hnutí duha, 1994, 218 s. Vita socialis, sv. 7. ISBN 80-853-6818-8.

MAREŠ, Petr. *Dávky sociálního státu: nastavení systému - jeho ekonomická i sociální efektivita a sociální konsekvence pro klienty sociálního státu i společnost*. Vyd. 1. Brno: Masarykova univerzita, 2001, 188 s. ISBN 80-210-2624-3.

MAREŠ, Petr a Olga ŠMÍDOVÁ. *Nezaměstnanost jako sociální problém: sborník z konference*. 1.vyd. Editor Petr Mareš, Ondřej Hofírek. Praha: Slon - sociologické nakladatelství, 1994, 151 s. Knižnice Sociologických aktualit, 19. sv. ISBN 80-901-4249-4.

MAREŠ, Petr a Olga ŠMÍDOVÁ. *O chudobě v české a slovenské společnosti: sborník z konference s mezinárodní účastí: [Brno 10. - 11. dubna 1995]*. Vyd. 1. Editor Petr Mareš, Ondřej Hofírek. Brno: Vydavatelství Masarykovy univerzity pro Filozofickou fakultu, 1995, 147 s. Studijní texty (Sociologické nakladatelství), sv. 7. ISBN 80-210-1245-5.

MAREŠ, Petr. *Sociální reprodukce a integrace: ideály a meze: sborník z konference*. 1. vyd. Editor Petr Mareš, Ondřej Hofírek. Brno: Masarykova univerzita, Institut pro výzkum reprodukce a integrace společnosti, 2007, 324 s. ISBN 978-802-1044-395.

MAREŠ, Petr. *Sociologie nerovnosti a chudoby: nastavení systému - jeho ekonomická i sociální efektivita a sociální konsekvence pro klienty sociálního státu i společnost*. Vyd. 1. Praha: Sociologické nakl., 1999, 248 p. ISBN 80-858-5061-3.

POTŮČEK, Martin a Olga ŠMÍDOVÁ. *Sociální politika: sborník z konference*. Vyd. 1. Editor Petr Mareš, Ondřej Hofírek. Praha: Sociologické nakl., 1995, 142 p. Studijní texty (Sociologické nakladatelství), sv. 7. ISBN 80-858-5001-X.

SPIEKER, Manfred a Olga ŠMÍDOVÁ. *Sociální stát a jeho krize: sborník z konference s mezinárodní účastí: [Brno 10. - 11. dubna 1995]*. Vyd. 1. Editor Petr Mareš, Ondřej Hofírek. Praha: Česká křesťanská akademie, 1996, 74 s. Vita socialis, sv. 7. ISBN 80-857-9526-4.

SPIEKER, Manfred a Olga ŠMÍDOVÁ. *Sociální stát - sen, či noční můra?: sborník příspěvků z konference konané 22. dubna 2004 v Praze*. Vyd. 1. Editor Petr Mareš, Ondřej Hofírek. V Praze: Institut mediální komunikace, 2005, 84 s. Vita socialis, sv. 7. ISBN 80-722-0221-9.

ŠANDEROVÁ, Jadwiga a Olga ŠMÍDOVÁ. *Sociální konstrukce nerovností pod kvalitativní lupou: sborník z konference*. Vyd. 1. Editor Petr Mareš, Ondřej Hofírek. Praha:

Sociologické nakladatelství (SLON), 2009, 269 s. Knižnice Sociologických aktualit, 19. sv. ISBN 978-807-4190-155.

ÚLEHLA, Ivan a Olga ŠMÍDOVÁ. *Umění pomáhat: učebnice metod sociální praxe*. Vyd. 2., v Sociologickém nakl. vyd. 1. Editor Petr Mareš, Ondřej Hofírek. Praha: Sociologické nakl., 1999, 128 p. Studijní texty (Sociologické nakladatelství), sv. 20. ISBN 80-858-5069-9.

Seznam použitých zákonů:

Česko. *Zákon č. 110/2006 Sb. ze dne 14. března 2006 o životním a existenčním minimu ve znění pozdějších předpisů (zákon o životním a existenčním minimu) [online]*, 8 s. (PDF). [cit. 2012-09-10]. Dostupný z WWW:<https://sluzbyprevence.mpsv.cz/dok/zakon-110_2006.pdf>.

Česko. *Zákon č. 111/2006 Sb., ze dne 14. března 2006 o pomoci v hmotné nouzi, ve znění pozdějších předpisů [online]*. 40 s., (PDF). [cit. 2012-08-10]. Dostupný z WWW:<http://projekty.osu.cz/metakor/dok/zakon-111_2006.pdf>.

Česko. *Zákon č. 117/1995 ze dne 26. května 1995 o státní sociální podpoře ve znění pozdějších předpisů [online]*, [cit. 2012-09-30] Dostupný z WWW:<<http://www.sbirkazakonu.info/zakon-o-statni-socialni-podpore/>>.

Webové zdroje:

Analýza sociálně vyloučených romských lokalit a absorpční kapacity subjektů působících v této oblasti. Praha: MPSV, 2006. In: [online]. [cit. 2012-08-20]. Dostupné z WWW:<http://www.mpsv.cz/files/clanky/3043/Analyza_romskych_lokalit.pdf>

Identifikace zásadních problémů v oblasti sociálního vyloučení Ministerstvo vnitra ČR. 2010. In: [online]. [cit. 2012-10-10]. Dostupné z WWW:<<http://www.mvcr.cz/soubor/dokumenty-cele-identifikace-zasadnich-problemu-pdf.aspx> >.

MAREŠ, Petr. *Chudoba, marginalizace, sociální vyloučení*. In: [online]. [cit. 2012-09-15].

Dostupné z: WWW:

<http://sreview.soc.cas.cz/uploads/028583b8ba8110c76a6ae9d260c5c0374e096283_376_285MARES.pdf>

Sociální reforma In: [online] [cit. 2012-10-10]. Dostupné z: WWW:

<<http://socialnireforma.mpsv.cz/cs/2>>

Tisková zpráva MPSV, *Životní minimum a existenční minimum se zvyšuje*. [online]. [cit.

2012-10-20]. Dostupné z WWW:

<<http://www.mpsv.cz/files/clanky/11811/tz081211b.pdf>>

10 SEZNAM PŘÍLOH

Příloha č. 1 – Anonymní anketní šetření

Příloha č. 2 – Záznamový arch k rozhovoru

Vážený pane, vážená paní,
 chtěla bych Vás touto formou požádat o vyplnění anketního lístku pro získání dat ohledně subjektivního vnímání míry chudoby osob pobírajících dávky státní sociální podpory a pomoci v hmotné nouzi. Tato anketa je zcela anonymní a Vámi poskytnutá data budou použita pouze pro účely zpracování Diplomové práce. Vyplnění Vám zabere pouze několik minut, předem Vám děkuji za spolupráci.

Anonymní anketní šetření

Subjektivní míra chudoby osob pobírajících dávky státní sociální podpory a pomoci v hmotné nouzi

1. Kolik osob žije ve Vaší domácnosti?

- pouze já 2 - 4 osoby 5 - 6 osob 7 a více osob

2. Kolik dětí žije s Vámi ve Vaší domácnosti?

- žádné 1 dítě 2 - 4 děti 5 a více dětí

3. Jakou formu má Vaše bydlení? Bydlíte:

zaškrtněte max. 1 možnost

- ve vlastním bytě nebo domě v podnájmu
 ve vlastním družstevním bytě na ubytovně
 v nájemním bytě jinde - doplňte:

4. Na jak dlouhou dobu máte uzavřenou smlouvu na bydlení?

- nemám nájemní smlouvu
 na dobu neurčitou
 na dobu určitou 1 - 3 měsíce 6 měsíců - 1 rok
 3 - 6 měsíců více než 1 rok

5. Jaká je kvalita Vašeho bydlení? Ve Vašem bytě máte k dispozici:

zaškrtněte libovolný počet

- vlastní WC elektřinu společnou kuchyň
 vlastní kuchyň společné wc
 vlastní sprchu teplou vodu

6. Vlastní Vaše rodina?

zaškrtněte libovolný počet

- auto pračku televizi počítač

7. Jaké pobíráte dávky pomoci v hmotné nouzi?

zaškrtněte libovolný počet

- příspěvek na živobytí okamžitá mimořádná pomoc
 doplatek na bydlení

8. Jaké pobíráte dávky státní sociální pomoci?

zaškrtněte libovolný počet

- přídavek na dítě rodičovský příspěvek
 příspěvek na bydlení dávky péčovské péče

9. V roce 2011 a 2012 došlo ke změně ve vyplácení dávek. Ovlivnily tyto změny chod Vaší rodiny?

- ano ne

10. Jak vycházíte s penězi na 1 měsíc?

zvolte jednu z možností

- nevycházím, každý měsíc si půjčuji peníze vycházím od výplatě k výplatě
 vycházím s velkými obtížemi, ale nepůjčuji si vycházím bez obtíží

11. Dlužíte nějaké peníze?

- ne ano na nájmemném
 za služby (elektřina, plyn, voda, telefon)
 splátky za půjčku
 jiné osobě

12. Máte nějakou půjčku? Pokud ano, byla poskytnutá od:

zaškrtněte libovolný počet

- banky nebankovním sektorem (Provident, Cofidis, Home Credit...)
 příbuzného jinou soukromou osobou
 zastavárny nemám půjčku

13. Co by Vám pomohlo, aby se Vám dařilo lépe?

zvolte max. 2 možnosti

- práce půjčka výhra jiné, uveďte
 vyšší sociální dávky dědictví nové bydlení

14. Cítíte se být chudými?

- ano ne

Základní anamnestické údaje:

- Pohlaví: muž žena
 Věkové rozmezí: 15-30 31-45 46-60 61 a více
 Nejvyšší vzdělání: ZŠ SŠ/SOU VOŠ VŠ
 V současnosti: student na mateřské v důchodu nezaměstnaný
 zaměstnanec OSVČ jiné - doplňte:

*Vážený pane, vážená paní,
chtěla bych Vás touto formou požádat o účast na zjišťování subjektivního vnímání chudoby,
dopadů změn ve vyplácení dávek státní sociální podpory a pomoci v hmotné nouzi.
Získaná data budou anonymně zpracována a budou použita pouze pro účely zpracování
Diplomové práce. Rozhovor Vám zabere zhruba 30 - 45 minut. Předem Vám děkuji za spolupráci.*

Záznamový arch k rozhovoru

Subjektivní míra chudoby osob pobírajících dávky státní sociální podpory a pomoci v hmotné nouzi

1. Okruh otázek zaměřených na životní podmínky:

- Jak se Vám žije ve vašem bytě?
- Jste zde spokojení?
- Jak se Vám líbí zdejší okolí?
- Chtěli byste se přestěhovat?

2. Okruh otázek - zaměřených na bydlení

- Kde v současné době bydlíte?
- Měli jste v posledním roce vlastní bydlení?
- Máte smlouvu na byt, pronájem, dekret?

3. Okruh otázek - zaměřených na systém sociálních dávek

- Pobíráte nějaké sociální dávky, jaké?
- Je pro Vás výše sociálních dávek dostačující?
- Máte pocit, že se v poslední době něco změnilo v systému vyplácení dávek?
- Ovlivnily tyto změny chod Vaší domácnosti?

4. Okruh otázek zaměřených na finance

- V jaké výši pobíráte sociální dávky?
- Vystačí Vám peníze na pokrytí nákladů měsíčního rozpočtu?
- Dlužíte nějaké peníze?

5. Okruh otázek zaměřených na chudobu

- Co si představujete pod pojmem chudoba?
- Jak si ji představujete?
- Cítíte se být chudí?
- Co by Vám pomohlo, abyste se cítili lépe?